

Manligt målrationalt eller kvinnligt värderationellt - IT och folkbibliotek i ett genusperspektiv. Bert och jag. Uppbrott från filialbiblioteket. Biblioteket som yrke och politik - ny memoarserie! Biblioteket rasismfri zon. Nationaliserad tidskriftsdatabas? Bitchy för 11-åringar? Afghanistanläsning som ny litteraturbilaga.

”En nyliberal projektil mot välfärdssamhället”

Debatten om GATS och hotet mot de svenska folkbiblioteken går vidare:

**Lasse Karlsson och Fiona Hunt svarar
Ulvskog & Pagrotsky**

Innehåll bis nr 1/ 2002

Ledare: GATS till förmiddagsfikat!

- 4** Varje lucka döljer en klyscha. Socialministerna har skickat en adventskalender. Notiser samlade av **Ingrid Atlestam**

WTO/GATS och biblioteken:

- 6** GATS - en nyliberal projektil mot välfärdssamhället! **Lasse Karlsson** svarar **Ulvskog & Pagrotsky**.
- 10** Det gör också **Fiona Hunt**: Vaksamhet mot GATS krävs!
- 12** Biblioteken offer i den nya handelspolitiken? Inbjudan till bisseminarium 10 mars
- 13** IFLA, EBLIDA och Information for Social Change om WTO/GATS
- 14** Biblioteket det är jag! Tankar kring ett uppbrott. **Annastina Kapla** lämnar sitt bibliotek i norra Klarälvdalen
- 15** Bert och barnbibliotekarien - story utan happy end. **Cay Corneliusson** undrar varför Bertböckerna öppnar barns dörrar, men stänger hennes.
- 18** Biblioteksexempel från Norge. **Vigdis G. Jakobsen** skriver om rasismfri zon och juridisk rådgivning på Tönsbergs bibliotek
- 19** Bibliotek som yrke och politik. **Jan Ristarp** inleder den nya memoarserien "Bibliotekarie i samhället"
- 22** 100 år sedan skillnaden mellan fattiga och rika var så stor! **Mats Myrstener** har läst en uppförande artikel.
Ringar på vattnet. Lägesrapport från Lund om BiS och Afrikagruppernas biblioteksutställning.

Omslagsbild:
Ulf Larson

- 23** Jag ser honom, men vem vill veta det? **Gunnel Atlestam** hyllar den svenska tidskriftsmångfalden.
- 24** Vem tar nu ansvaret? **Anna-Lena Höglund** har läst svensk Biblioteksförnings skrift om biblioteksplaner.
Hög tid nationalisera artikelsöket!
- 26** **Lennart Wettmark** undrar om det för alltid är kört med en samlad svensk artikeldatabas.
- 28** IT och folkbibliotek - ett genusperspektiv. **Bosse Jonsson** skriver om kampen mellan traditionellt manliga och kvinnliga värden i biblioteksverksamheten
- 32** Bitchy Butch till elvaåringar? Fem svar på frågan om biblioteken borde ha synpunkter på vad elvaåringar lånar från biblioteket.

Bilaga:

bis 4 gula, fritt kopierbara litteratursidor. Denna gång om Afghanistan, sammanställd av Bibliotekarier för fred vid Malmö Stadsbibliotek

bis

Utges av föreningen Bibliotek i Samhälle
Tidningen utkommer med fyra nummer
per år. Indexeras i Artikel-sök.

Redaktör och ansvarig utgivare: Lennart Wettmark

Styrelse/redaktionsgrupp:

Ordinarie: Ingrid Atlestam, Mats Myrstener, Eva Svegborn,
Lennart Wettmark, Lena Lundgren, Cay Corneliusson, Karin
Fagerberg.

Suppleanter: Barbro Bolonassos, Anneli Reinhammar, Berith
Backlund, Christian Forsell

BiS' hemsida: <http://www.bok-form.se/bis>

ISSN 0345-1135

Prenumerationer, medlemskap och
ekonomi:

Karin Fagerberg, Lyckebyvägen 24
121 52 Johanneshov,
08-659 52 89

e-post: karin.fagerberg@chello.se

Prenumerationer	150:–
Institutioner	180:–
(utanför Sverige:	200:–)
Medlemskap (inkl.pren.)	180:–
Studering (inkl.pren.)	100:–
Lösnummer	30:–
Postgiro 33 53 16-6 Bibliotek i Samhälle	

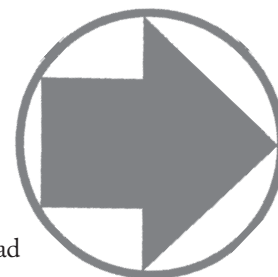
Medverka i bis!?

Redaktionellt material

skickas till: Lennart

Wettmark, Rosenbads-
gatan 9, 652 26 KARL-
STAD tel. 054-10 18 13
sve.we@xpress.se

GATS till förmiddagsfikat!

Jag tror att det är få biblioteksanställda som tycker att snåriga juridiska handelsavtal är särskilt kul att fördjupa sig i. Innebörden i paragraferna kan vara oklara också för dem som vet litet mer vad det handlar om. Ändå är det kanske just de här stora frågorna som i grunden kommer att styra våra arbetsliv i framtiden. Bakom akronymen GATS döljer sig en friare gränsöverskridande handel med tjänster i offentliga biblioteken i den form vi är överens om i Sverige att kunna bestå i en allt mer liberaliserad värld? Vad händer om utländska medieföretag börjar ifrågasätta att vi gratis tillhandhåller diverse bibliotekstjänster. Klarar vi av att försvara biblioteken som en allmän nytthet? Kommer vi att kunna övertyga en fjärran "överdomare" om att det är frågan om kulturpolitik och inte snedvridning av konkurrens på en ny informationsmarknad?

Det räcker inte att IFLA, EBLIDA och kanske såsmåningom Svensk Biblioteksförnings styrelse intresserar sig för GATS. Vi behöver var och en bilda oss en uppfattning! Diskutera med dina arbetskamrater!

Som framgår av annons i detta nummer har vi bytt ut seminariet 10 mars om mediekoncentrationen och biblioteken mot frågan om GATS inverkan på svenska bibliotek. Oavsett om man är medlem eller ej är man välkommen till seminariet!

bis går in i ett nytt år med några nyheter. Som första namn i den nya serien "bibliotekarie i samhället" skriver Jan Ristarp om sitt biblioteksarbete. Ännu en nyhet: Som bilaga kommer vi prova att ha litteraturlistor i aktuella och angelägna ämnen. Vi samarbetar med Bibliotekarier för fred på Malmö stadsbibliotek, men kommer också att söka samarbeta med andra progressiva element för att lyfta fram viktiga ämnesområden. Se där ännu ett skäl att läsa **bis**! För att den satsningen skall gå ihop ekonomiskt behöver vi ungefär 25 nya prenumeranter. Hjälp oss med det!

Manusstopp för nr 2 är 3 maj! Välkommen att skriva eller tipsa om ämnen och skribenter
DW

Vad är BiS?

BiS är en socialistisk förening för biblioteksanställda och andra med intresse för biblioteksfrågor. Enligt BiS är det bibliotekets uppgift att bevara och vidareutveckla demokratin genom att

- stödja yttrandefriheten och garantera tillgången till information som grund för opinionsbildning och samhällskritik.
- utgöra en offentligt finansierad och demokratiskt styrd institution som utvecklas i dialog med brukare och närsamhälle.
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande i första hand för dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Som medlem i BiS får du kontakt med likasinnade. Du får tidskriften bis och kan delta i föreningens olika möten. Du kan engagera dig i föreningens arbete och därigenom i bibliotekspolitiken, nu när det är viktigare än någonsin att hävda och stärka bibliotekens intressen i ett samhälle som alltmer förkastar kollektiva lösningar. Nu när kunskap, makt, pengar blivit en ond cirkel!

Varje lucka döljer en klyscha

Socialministern har skrivit julbrev till bis. Han bjuder in till konferensen "Äldre på egna villkor" den sjätte mars. För att verkligen locka oss och bygga upp förväntningarna för detta evenemang skickar han med en adventskalender! Tänk att få en adventskalender från regeringskansliet!

Den föreställer händer i svartvitt och bakom varje lucka döljs en klyscha som t ex "ekonomisk trygghet för äldre invandrare, äldre ska ha pengar kvar när avgiften är betald, satsa på nya idéer inom äldreområdet".

Vad månne hända på konferensen, ska det lekas levande charader, eller passar kanske skära, skära havre bättre!

Guidelines

På IFLAs webbplats kan man beställa eller ladda hem "The Public Library Service – IFLA/UNESCO Guidelines for Development (IFLA Publications 97, 2001), gör det! Denna drygt hundrasidiga skrift ersätter tidigare "guidelines" från 1986. Med utgångspunkt från UNESCOs folkbiblioteksmanifest ges här rekommendationer, normer och exempel för stöd och vägledning när det gäller att utveckla folkbibliotek över hela världen. Singapore tycks exempelvis vara ett intressant ställe för studiebesök! Någon kan väl förse kulturministern med ett exemplar!

Sverige halkar efter

Vid svensk Biblioteksförningis nyttiga och viktiga konferenser om biblioteksplaner har journalisten Bjarne Stenquist varit en av föreläsarna. Han kommer även att delta i årets Halmstads konferens. Förhoppningsvis blir det så småningom en bok av de reflexioner och erfarenheter kring folkbiblioteksutveckling i Sverige och andra länder han på Svensk Biblioteksförningis uppdrag skaffat sig. Missa inget tillfälle att ta del av detta! En av hans slutsatser är att Sverige halkat efter betänkligt på folkbiblioteksområdet. Den främsta anledningen till detta är avsaknaden av en nationell bibliotekspolitik och en nationell nivå där denna politik skulle kunna skapas och drivas. Storbritannien och Nederländerna gör nu stora genomtänkta satsningar på folkbibliotek, man har insett bibliotekens avgörande betydelse för t ex integration och livslångt lärande. Bjarne, som har ett förflutet som ekonomijournalist, borde få chansen att berätta för Persson och Co hur det egentligen är och borde vara med de svenska folkbiblioteken.

Framtidsfråga?

I Danmark är medelåldern bland bibliotekschefer 51 år och 2/3 är kvinnor. Kvinnliga ledare är mer intresserade av "mjuka" frågor,

manliga ägnar sig hellre åt teknik.

"Ledere och ledelse i danske biblioteker" (Bibliotekarförbundet 2001) av Carl Gustav Johannsen och Niels Ole Pors är tyvärr ingen särskilt spännande skrift, bibliotekscheferna tycker ungefär vad man kan vänta sig. Dock är författarna något förvånade över att så få av cheferna anser att biblioteksservice för invandrare är någon framtidsfråga, med tanke på att det är ett av de områden som dansk biblioteksdebatt och flera skrifter och projekt fokuserat på. Men den kommentaren skrevs före det danska valet!

Läs annat av Niels Ole Pors istället, kolla hans hemsida! Han är en av dem som inspirerat Anna-Lena Höglund och Christer Klingberg till deras bok om strategisk mediaplanering. Gå även till källan! Bjud in honom som föreläsare för att stimulera den mediapolitiska debatten!

Strategisk mediaplanering

Tredje gången gillt kan man hoppas när nu "Nödslakt av heliga kor" (1989) och "Mäta för att veta" (1992) fått en gedigen uppföljare i "Strategisk mediaplanering för folkbibliotek" (2001). Anna-Lena Höglund och Christer Klingberg bör belönas för sitt envetna arbete att få alla landets folkbibliotekarier att inte bara tycka och tro utan ägna sig åt att räkna efter, ta reda på, planera och följa upp. Bara självklarheter säger somliga när de läst denna verklighetsförankrade handbok i konsten att få maximal tillgänglighet och utnyttjandegrad av det mediabestånd, som med utgångspunkt från bibliotekets målsättning, konkretiserad i en mediaplan, man valt att bygga upp. Visst, men varför jobbas det då inte så i alla landets bibliotek sedan decennierna?

Vid förra sekelskiftet var f d handlare Valfrid Hjertberg ansvarig för Dicksonska folkbiblioteket i Göteborg. Då kritik framfördes i stadens tidningar mot det föråldrade bokbeståndet, försvarade han sig, mycket kränkt i sin

bibliotekariesjäl, med att hans uppdrag, enligt donatorn, var att vårda samlingen inte gallra. Nog finns det en liten Hjertbergare längst in i oss alla och väl är väl det, men håll honom i strama tyglar, kavla upp ärmarna, ta fram miniräknaren och sätt igång! När Hjertberg vid samma tidpunkt fick kritik för det statiska urvalet av dagstidningar, hänvisade han till sin media-plan, dvs den av donatorn fastställda tidningslistan från 1862. Uppföljning och revidering hade donatorn inte nämnt, så nog har Höglund och Klingbergs bok behövts i hundra år, men bättre sent än aldrig!

Ingrid Atlestam

När efterfrågan är större än utbudet...

”...Inrättandet av ett nytt bibliotek skapar stor förväntan och entusiasm på orten och i skolan. Horder av upphetsade invånare sköljer över stället. Ibland skulle vi behöva anlita vakter för att kontrollera massan när nyfikna besökare försöker ta sig in förstervägen. Vid andra tillfällen kan man se två köer - en för dem som skall lämna igen böcker och den andra för dem som rycker åt sig böcker som just lämnats tillbaka. Inte många böcker - och det gäller särskilt barnavdelningen - blir nånsin kvar i biblioteket över natten. Och de slits snabbt ut. Det skapar spänningar bland de yngre läsarna. Vänner vill ge sina kompisar böcker man lämnar tillbaka. Slagsmålet hänger i luften och bibliotekarien måste gripa in.

Vuxenlångtagarna drabbas också av detta sammanbrott. De äldre besökarna upprätthåller litet bättre ordning i sin kö innan biblioteket öppnar, men i samma ögonblick som dörrarna slås upp störtar de blixtnsabbt in. Det beror på att det inte finns tillräckligt med sittplatser till alla. Det leder till att en del får sitta på det råa golvet och andra för göra sina uppgifter utanför biblioteket...”

Rapport från filialföreståndaren Laison Nyoni i Bulawayo i Zimbabwe. Citerat ur Link-up 2001:4

Tråkigt med ett lager bra bispublikationer i en källare! Därför denna brakrea:

1. **Som ett bibliotek.** Svenska biblioteksskildringar på vers och prosa i urval av Peter Ejewall och Bo Helgesson. 85 s. från Lars Ahlin till Bo Widerberg (även publicerat som bis 1/91) PRIS ENDAST 20 kr + porto
2. **Tjuugoett år i vänsterfil.** Register över artiklarna i tidskriften bis 1969-90. Inledning av Ingrid Atlestam. Alla omslag avbildade. 110 s. PRIS ENDAST 15 kr + porto
3. **Bibliotekarier fryser inte om fötterna...** och andra noveller (bis nr 2/88) De åtta bästa biblioteksnovellerna i bis tävling. Jury Aino Trosell, Sven-Ove Svensson och BiS Värmland. PRIS ENDAST 5 kr + porto

Alla tre publikationerna 30 kr + porto.
Saknar du gamla bisnummer? Beställ för 5 kr + porto för tidskrifter från 1980- eller 1990-talet.

Beställ via sve.we@xpress.se eller bis, Rosenbadsgatan 9, 652 26 Karlstad

I nummer 4/2001 av bis skrev kulturminister Ulvskog och handelsminister Pagrotsky om folkbiblioteken och WTO och särskilt GATS, det nya instrumentet för avreglering av den internationella tjänstehandeln. Båda försäkrade om sin uppslutning bakom de svenska folkbiblioteken och menade att inget hot föreligger mot dem. Lasse Karlsson, pensionerad bibliotekarie på LO:s folkhögskola på Runö och nu verksam i Attac Stockholm känner sig inte särskilt lugnad.

GATS - en nyliberal projektil mot välfärdssamhället!

Lasse Karlsson

När Sveriges riksdag några dagar före jul 1994 bestämde att Sverige skulle bli medlem i den nya världshandelsorganisationen WTO var det bara tre talare som begärde ordet. En miljöpartist och en vänsterpartist, som var litet bekymrade men inte hade några egna yrkanden, och en socialdemokrat som var glad över att riksdagens näringsutskott var enigt. Inte en enda borgerlig politiker sade något. På gatorna fortsatte svenska folket sin julhandel, lyckligt ovetande. Tio dagar senare var vi kollektivanslutna till GATS.

”This is What Democracy Looks Like” – så heter den film som visar hur det gick till fem år senare, när den mäktiga femåringen WTO kraschlandade bland demonstranterna på gatorna i Seattle. Då var det många av oss som började lära sig nya ord och nya förkortningar. Självt fick jag min första lektion i GATS i november 2000 i Medborgarhuset i Stockholm när Forum Syd i en sprängfylld lokal ordnade en konferens om världshandeln i sann folkbildningsanda. Susan George, vice ordförande i franska Attac och välkänd kritiker av den ekonomiska världsordningen, pekade på vad som kan vänta oss när storföretagen koncentrerar sig på den viktiga och växande del av ekonomin som kallas tjänstehandel. Hennes larmsignal trängde ända in i de svenska finrummen när Månads-Journalen citerade henne i nr 1 2000:

”Europas rika pensionärer är en strålande marknad när de blir krassliga. Då ska helst inte mossiga idéer om allmän sjukvård stå i vägen. Fria universitet kommer att betraktas som ett handelshinder och en konkurrensbegränsning för framtidens utbildningsföretag. Det är bara en tidsfråga innan de transnationella företagen kommer att starta rättsliga processer mot välfärdsstaterna.”

Ingen ansvarig makthavare har sagt emot Susan George, därtill är hon alltför kunnig och respekterad. Men när hon intervjuas i Ekots lördagsintervju i december 2001 får hon inga frågor om GATS, då handlar det i stället om stenkastning och terrorism. Ännu så länge är det alltså lika tyst om GATS i de dominerande massmedierna som det var i riksdagen när Sverige beslutade sig för att lyda under dess lagar.

Därför är det en välgärning att bis har uppmärksammat GATS och fått handelsministern och kulturministern att ta till orda

*

Vad är nu detta GATS för något? Ett Allmänt tjänstehandelsavtal, som Leif Pagrotsky skriver?

Ännu så länge är GATS under utveckling och utbyggnad, men i en nära framtid kommer det att få en avgörande betydelse för våra möjligheter att hävda global rättvisa och skapa social välfärd.

Javisst. Men också – för att travestera Karl Marx’ ord om Das Kapital – den mest fruktansvärda nyliberala projektil som avlossats mot våra välfärdssamhällen – både mot dem som byggts och behöver försvaras och dem som ännu knappt har påbörjats och behöver all tänkbar stötning. Ännu så länge är GATS under utveckling och utbyggnad, men i en nära framtid kommer det att få en avgörande betydelse för våra möjligheter att hävda global rättvisa och skapa social välfärd.

Alltså är GATS en typisk Attac-fråga. Inom Attac Stock-

holm har vi till exempel sedan i höstas en GATS-grupp. Vi studerar avtalet, skaffar oss information från departement och myndigheter och läser vad dess kritiker och försvarare runt om i världen säger. På Internet finns en uppsjö av fakta och information som står i stark kontrast mot okunnigheten och tystnaden i de etablerade medierna.

Det är ingen lätt uppgift att begripa och värdera den här materien. Ännu är det mera frågetecken än visshet. En bra fråga är naturligtvis:

-Hur rädda ska vi vara för GATS?

Vårt svar är, tills vidare, att vi som vanliga medborgare har goda skäl att vara oroliga. Att handelsminister Pagrotsky däremot verkar helt lugn bara ökar denna oro.

*

Ett av Attacs kännetecken är att vi eftersträvar ett samtal med makten som klargör oenighet och motverkar falskt och skenbart samförstånd. Det är det som har kommit att kallas konfrontativ dialog. Låt mig pröva metoden på Marita Ulvskogs och Leif Pagrotsky inlägg här i bis.

Däremot finns ett allvarligt tankefel i kulturministerns inlägg. Det bygger på att Sverige i all framtid kommer att ha en socialdemokratisk regering med en kulturminister som tycker som hon.

Först kulturministern. Jag har naturligtvis ingen anledning att betvivla Marita Ulvskogs deklarerade motvilja mot entreprenadlösningar inom biblioteksområdet. Säkert har hon också rätt i att de svenska folkbiblioteken för närvarande inte är det mest intressanta profitobjektet för de transnationella företagen. Och visst var det bra att vi fick en bibliotekslag, trots att hennes företrädare som kulturminister, Bengt Göransson, länge stretade emot.

Däremot finns ett allvarligt tankefel i kulturministerns inlägg. Det bygger på att Sverige i all framtid kommer att ha en socialdemokratisk regering med en kulturminister som tycker som hon. Men kritiken mot GATS är en större sak än en misstroendeförklaring mot den sittande svenska regeringen. Vi har ju nämligen inga garantier mot att kulturministern i en tänkbar framtida borgerlig regering heter till exempel Birgitta Rydell, kulturborgarrådet i Stockholm som just nu är aktuellt för att hon vill bestämna vad som är konst och inte konst och som gjort tappra försök att privatisera biblioteken i huvudstaden. Litar Marita Ulvskog på att en sådan regering, med en uttalat nyliberal dagordning, inte skulle vara beredd att göra gemensam sak med andra öppet nyliberala krafter i Europa och "konkurrensutsätta" våra bibliotek?

Jag har svårt att tro det. Och tyvärr kan inte kulturministern replikera att en ny framtida socialdemokratisk regering kan rätta till det som en borgerlig regering kan åstadkomma i form av eftergifter i storföretagens intresse inom GATS. GATS är nämligen ett uttalat politiskt projekt som i sina grundsatser bekänner sig till en enda väg, "liberalisering", och som har sett till att denna väg dessutom är enkelriktad. I praktiken finns ingen väg tillbaka. Att ångra redan gjorda eftergifter kommer att kosta för mycket. GATS har en omisskännlig karaktär av grundlag.

Ett annat problem, som jag anar i Marita Ulvskogs inlägg, är att hon inte vill släppa loss sin fantasi när det gäller att bedöma vad vinstsökande storföretag och teknisk utveckling kan ställa till med framöver. Det är denna fantasi, förenad med stor kunnsighet om GATS-avtalet, som den kanadensiska bibliotekarien Fiona Hunt gör bruk av, när hon skjuter iväg sina viktiga varningsskott i det första inlägget i den här debatten i bis. Detta slags kreativitet avvisas ofta som konspirationsteoretiskt tänkande men är ett viktigt inslag i all radikal samhällskritisk diskussion. Medge att vi hade behövt litet mera av detta för ett antal år sedan innan vi överraskades och höll på att dränkas av "frihetsrevolutionen" inom radio, TV, skolväsende, sjukvård, kommunikationer, pensionssystem... Mörka framtidsbilder, grundade i erfarenhet och teoretisk och politisk analys, är viktiga när vi ska mobilisera motkrafter som siktar mot en radikal och konstruktiv reformism och, med Attacs ord, vill visa att En annan värld är möjlig!

Marita Ulvskog fyller sedan på med tre upplysningar om GATS-avtalet som hon menar talar emot Fiona Hunts scenario. Hennes påståenden är mycket problematiska och de återkommer sedan i Leif Pagrotsky inlägg i bis. Alltså dags för en konfrontativ dialog med handelsministern.

*

Leif Pagrotsky börjar med att påstå att "GATS säger tydligt" att offentligt tillhandahållna tjänster inte omfattas av avtalet. Tyvärr är det inte så. GATS-avtalet är långtifrån tydligt. Tvärtom är det genomgående så att det man säger i ena stycket tycks man ta tillbaka i nästa. Avtalet är som gjort för politiska meningsmotståndare att slå varandra i huvudet med.

Det är alltså GATS-byråkratin själv som tolkar oklarheterna i GATS och förfogar över kraftfulla sanktionsbestämmelser

Och vem vinner en sådan kraftmätning?

Det är detta som är det kanske mest skrämmande med

GATS-avtalet. WTO, inklusive GATS, har nämligen i praktiken sin egen domstol, eller tvistlösningsmekanism som det kallas, utanför de nationella och folkstyrda rätts-systemen och som är helt suverän i förhållande till FN-systemet. Det är alltså GATS-byråkratin själv som tolkar oklarheterna i GATS och förfogar över kraftfulla sanktionsbestämmelser, det vill säga en byråkrati som inte precis kan användas och påverkas av fattiga u-länder och nystartade företag. Bara de stora industrinationerna och de lobbyande transnationella bolagen har den makten och de resurserna.

I fallet med de offentliga tjänsterna som inte skulle omfattas av GATS heter det ordagrant i avtalet att GATS inte inbegriper "tjänster som tillhandahålls i samband med utövandet av statliga befogenheter". Men redan i nästa stycke sägs att med detta menas "varje tjänst som tillhandahålls varken på kommersiella grunder eller i konkurrens med en eller flera tillhandahållare av tjänster". Fundera på vad det kan innebära! Och om handelsministern tycker att detta är ett betryggande tydligt språk tors jag lova att vi i Attac är av annan mening. Vi är dessutom i gott sällskap. Självaste Tjänstehandelsrådet – det organ inom GATS som har skapats för att styra avtalets tolkning – har uttalat att sektorer som hälsovård och service inte ligger utanför GATS-avtalets räckvidd.

Men i själva verket finns det en stor risk att denna Artikel VI i avtalet i stället utvecklas till en nyliberalernas vilt skenande trojanska häst

Både Ulvskog och Pagrotsky pekar sedan på den passus i GATS som ger varje land rätten att reglera tjänstemarknaden för att uppnå egna nationella målsättningar. Men i själva verket finns det en stor risk att denna Artikel VI i avtalet i stället utvecklas till en nyliberalernas vilt skenande trojanska häst. Vad våra ministrar tyvärr inte nämner är nämligen att det enskilda landets rätt att reglera tjänstemarknaden långtifrån är förutsättningslös. Den är villkorad och kommer i sin tur att bli reglerad av GATS.

De nationella regleringarna får nämligen, med avtalets ord, inte utgöra "onödiga hinder för tjänstehandel". För att bestämma vad som är nödvändiga och onödiga regleringar – för dem som vill tjäna pengar på tjänster, vill säga, inte för dem som vill skydda sina mänskliga rättigheter – har WTO-medlemmarna enats om att tillsätta en "Working Group on Domestic Regulation" som naturligtvis också Sverige deltar i. Det som läckt ut från gruppen är mycket oroande. Uppenbarligen är man inne på att de nationella regleringarna ska uppfylla ett nödvändighetskriterium som GATS-byråkratin – inte de folkvalda i respektive länder! – i sista

hand själv ska tolka.

Om WTO-systemet i framtiden kommer fram till att våra demokratiskt beslutade lagar i själva verket inte är något annat än onödiga handelshinder skulle det i så fall kunna fatta beslut om kännbara sanktioner mot oss.

I båda ministrarnas inlägg görs också en poäng av att varje medlemsland i WTO själv bestämmer vilka åtaganden det vill göra – dvs i vilken utsträckning man vill göra landets tjänsteutbud till en världsmarknad under GATS-reglementet. Formellt har de rätt, men här finns minst tre allvarliga problem.

Det ena har jag redan nämnt – Sverige kan göra åtaganden, men inte återtaganden. Den enda vägen är enkelriktad och hamnar man i diket kan man inte ångra sig och vända om.

Det andra problemet är att verkligheten inte är så idyllisk som det låter när man säger att varje land skriver upp på en lista vilka dörrar man vill öppna för de transnationella storföretagen. När det kommer till kritan rör det sig om något annat, precis som Pagrotsky själv skriver. Då blir det nämligen förhandlingar.

Och i förhandlingar är man som bekant inte ensam om att bestämma, och i synnerhet gäller det Sverige i WTO-sammanhang, där vi inte ens sitter med vid förhandlingsbordet. Det första nålsögat vi ska igenom är EU där vi är ett litet land bland 14 andra och där vi trots allt kaxigt tal om självbestämmande regelmässigt får krypa till korset. När sedan förhandlingsdynamiken börjar verka i de slutna rummen på WTO-mötena (där de mäktiga lobbyisterna dessutom skuggar förhandlingarna) är Sveriges röst knappt hörbar. Det gäller ju – som Pagrotsky också framt säger – att vi ska gynna vår egen exportindustris intresse av att komma in på andra länders tjänstesektorer. Då får vi naturligtvis också vara beredda till eftergifter som släpper in företag från andra länder som vill tjäna pengar på vårt behov av tjänster. Det inte minst allvarliga är att detta förhandlande dessutom sker på de villkor som gäller i den diplomatiska traditionen. Man gör alltså upp bakom stängda dörrar och de kompromisser som uppnås offentliggörs inte för diskussion och godkännande av medborgarna.

Det tredje problemet med påståendet att "vi gör de åtaganden vi vill" är att man i GATS laborerar med något som kallas horisontella åtaganden. Ett sådant kan gälla också inom tjänstesektorer där medlemsländerna inte har gjort åtaganden. Regeln om att våra egna lagar inte ska vara onödiga handelshinder för tjänsteföretagen – se ovan! – kan bli ett sådant horisontellt åtagande. Att en sådan diskussion förs inom GATS har bekräftats bland annat av Kommerskollegium i Sverige.

*

Därmed är vi framme vid den största svårigheten för dem som vill försvara detta tjänstehandelsavtal. Det är den makteliternas isolering som numera kallas demokratiskt underskott. I fallet med GATS når detta under-

Därmed är vi framme vid den största svårigheten för dem som vill försvara detta tjänstehandelsavtal. Det är den makteliternas isolering som numera kallas demokratiskt underskott. I fallet med GATS når detta underskott nya höjder.

skott nya höjder.

Jag har redan pekat på att Sverige gled in i WTO och GATS utan riksdagsdebatt 1994 och att GATS än i dag är ett okänt begrepp för de allra flesta svenskar. Samtidigt är arbetet inför förhandlingarna om en komplettering och utvidgning av GATS-avtalet i full gång. 30 juni i år ska medlemsländerna ha kommit in med sina "önsknings" om tillgång till andras marknader och senast 31 mars nästa år ska de ha meddelat sina "erbjudanden" om andras tillgång till vår egen marknad. Sedan mal kvarnarna vidare med sikte på att få allt på plats på WTO:s ministermöte år 2005.

Och var finns den offentliga, demokratiska prövningen av innehållet i denna process som nu pågår inom Kommerskollegium, regeringsdepartement och EU-byråkrati? Ännu så länge har vi inte sett röken av den.

Vår målsättning inom Attacs GATS-grupp i Stockholm är därför till att börja med att bidra till att en sådan öppen demokratisk diskussion om GATS kommer till stånd. Vi har också inför Attacs första riksårsmöte i Göteborg 15 – 17 mars i år motionerat om att göra "en total omprövning av GATS-avtalet" till en av svenska Attacs prioriterade målsättningar.¹

*

Till sist: Hur kan en bibliotekarie i dag hjälpa en kritisk medborgare som vill begripa sig på GATS – mer än att peka på datorerna och ge adresserna till en del bra länkar?

Uppriktigt sagt står det inte så mycket på hyllorna ännu. Men åtminstone en ovärderlig skrift borde finnas på varje offentligt bibliotek. Jag tänker på "WTO bakom fasaden" av Susan George, utgiven på Ordfronts förlag i samarbete med svenska Attac. Den innehåller den hittills mest detaljerade granskningen av GATS på svenska ur ett kritiskt perspektiv.

Lasse Karlsson är medlem i Attac Stockholm (Intresserade kan kontakta GATS-gruppen via Attac Stockholms hemsida på www.attac.nu)

Vaksamhet mot GATS krävs!

Fiona Hunt

Diskussionen om GATS potentiella inverkan på svenska folkbibliotek initierades av en intervju med Fiona Hunt i nr 3/2001 av bis. Hon har tagit del av Marita Ulvskogs och Leif Pagrotskys svar i nr 4 och svarar här på deras inlägg

Jag välkomnar den svenska regeringens engagemang i GATS-överenskommelsen och dess vilja att skydda den offentliga servicen mot de tänkbara hot som GATS innebär.

Jag vill peka på några punkter som regeringen bör vara särskilt uppmärksam på när det gäller GATS-överenskommelsen.

Särskilda åtaganden av medlemsländerna:

Låt mig först hänvisa till adressen till WTO:s hemsida, där man kan ta del av en lista över alla åtaganden som medlemsländerna hittills skrivit under: http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/22-specm_e.htm Genom att klicka på länken vid "Sweden" kan bis' läsare se vilka åtaganden Sverige skrivit under på och i vilken omfattning. Eftersom detta dokument är en lagtext, kan det vara nödvändigt med någon vägledning till det tekniska språket. För att få hjälp att läsa dokumentet kan man gå till http://www.wto.org/english/tratop_/serv_/guide1_e.htm.#Commitments

På listan över speciella åtaganden faller bibliotek under #10: Fritid, kultur och sport. Som framgår av listan nämns inte biblioteken bland de svenska åtagandena. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att trots att åtagandena är uppräknade sektorsvis, finns det överbyggande begränsningar som gäller alla sektorer även om de inte direkt omnämns på den enskilda medlemsstatens egen lista. Dessa kallas "horisontella begränsningar". På

WTO:s hemsida står det att "horisontella begränsningar ofta hänvisar till speciella sätt att tillhandahålla service, särskilt om det finns kommersiella eller privata intressen". (http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/gatsqa_e.htm) Överallt där en horisontell begränsning är tillämplig hänvisas till denna service, oavsett om medlemsstaten har undertecknat detta åtagande eller inte.

Undantag för samhällsservice.

Även om Sverige förvisso är en progressiv stat med inställningen att offentliga tjänster bör skyddas, kan det finnas sätt för GATS att öva inflytande på era offentliga bibliotek utan att regeringen avsett detta.

Detta tänkbara hot kan man finna i artikel 1.3 i överenskommelsen.

GATS avser att reglera handeln med tjänster snarare än varor. "Tjänster inkluderar service inom alla sektorer utom de tjänster som ingår i myndigheternas egen utövning" (artikel 1.3.b). Dokumentet fortsätter sedan med att definiera dessa "tjänster som ingår i myndigheternas egen utövning" som "varje tjänst som varken tillhandahålls av kommersiella krafter eller i konkurrens med en eller flera leverantörer" (artikel 1.3.c)

Den sista paragrafen (artikel 1.3.c) innebär på grund av sin vaghet en tänkbar fara för biblioteksverksamheten. Den verkar ju betyda att "om en tjänst tillhandahålls på icke-kommersiell basis men i konkurrens

med andra leverantörer, eller på kommersiell basis men utan konkurrens, då är det inte en tjänst som ingår i myndighetsutövningen ("governmental authority")" (1)

Steven Shrybman, en kanadensisk advokat uppmärksammas för sitt arbete med GATS och andra WTO-överenskommelser, påpekar att formuleringarna i dessa paragrafer gör tolkningen av dem öppen för spekulationer. (2) Skulle någon erbjuda en tjänst som innebär en utmaning mot biblioteken, måste tolkningen av paragraferna vila hos WTO:s skiljedomsnämnd, Dispute Settlement Body (DSB) och enbart hos denna nämnd. Om WTO väljer att följa sina egna prejudikat, som fattats på grundval av många tidigare beslut i tvistefrågor, då kan dessa paragrafer tolkas så att det skulle kunna anses strida mot GATS regler om ett biblioteks utbud av tjänster skulle konkurrera med en annan leverantör av samma tjänster på marknaden (3) Bibliotekens allmännyttiga roll skulle inte beaktas i sammanhanget.

Tvistefrågor som kan komma upp

Många offentliga bibliotek erbjuder avgiftsbelagda tjänster: ett exempel kan vara en avgiftsfinansierad söktjänst som erbjuds företag av bibliotekets informationssökningservice. Om ett utländskt företag skulle erbjuda denna tjänst på marknaden skulle detta kunna

hävda att biblioteket är konkurrent, och anklaga biblioteket för att otillbörliga fördelar på grund av dess offentliga finansiering. Vidare kan bibliotekens erbjudande av gratis online/Internet-användande ifrågasättas av privata företag som tar betalt för samma service.

Kruxet ligger i hur DSB tolkar formuleringen i GATS-avtalet. Visserligen kan biblioteken skyddas av undantaget om myndighetsutövning (artikel 1.3.b) men detta skydd kan lika väl upphävas av den paragraf som följer (dvs artikel 1.3.c - undantaget gäller inte "tjänster som tillhandahålls av kommersiella krafter" eller "i konkurrens med en eller flera andra leverantörer"). Allt beror på hur DSB tolkar denna formulering.

En tolkning av ovanstående exempel kan vara att man beaktar bibliotekets offentliga ställning i stort, trots de kommersiella eller konkurrerande aspekterna av någon av dess delar. Man kan då bortse från hotet och hävda att biblioteket tillhandahåller tjänster som ingår i samhällets åtagande. Å andra sidan kan DSB lika gärna hävda att om någon av dessa delar i servicen tillhandahålls kommersiellt och/eller i konkurrens med någon annan utövare, så gäller GATS regler. Problemet är att vi helt enkelt inte vet hur de ifrågasättande paragraferna skulle tolkas om de skulle tas upp av DSB. Enligt Ellen Gould, GATS-forskare vid Transnationella Institutet i Paris och Murray Dobbin framhölls vid det möte som hölls 14 oktober 1998 av Council for Trade in Services, den styrelse som ansvarar för service till WTO: "undantag som föreslås i artikel 1:3 (undantag för myndighetsutövning) måste tolkas snävt." (4) En snäv tolkning av artikel 1.3 skulle resultera i den andra av de ovan refererade tolkningarna.

Målet för GATS, uttryckligen formulerat i inledningen till avtalet, är enkelt: "att tidigt uppnå allt högre nivåer av frihet för handel med tjänster genom att successivt utöka de multilaterala förhandlingarna." (5) Genom att införa

avgifter för olika tjänster för att överleva dagens krav på finansiering, har nordamerikanska bibliotek ofrivilligt öppnat för en utmaning från den privata sektorn enligt GATS. De offentliga bibliotekens försök till utjämning av tillgången till Internet i konkurrens med privata leverantörer av tjänsten kan också ställa biblioteken i skottlinjen för GATS uttolkare.

Jag skriver från ett nordamerikanskt perspektiv. Det är möjligt att svenska bibliotek är bättre skyddade från tänkbara GATS-utmaningar. Icke desto mindre känner jag att det är på sin plats med vaksamhet på grund av tvetydigheten i artikel 1.3 och att den absoluta makt som utövas av WTO:s Dispute Settlement Body kräver uppmärksamhet om ett ärende som involverar biblioteken skulle komma upp på dess dagordning. Jag uppmanar bis läsare och de som styr Sverige att titta på Steve Shrybman's uttömmande rapport om GATS, sammanställd för the Canadian Library Association och andra intresserade föreningar (<http://www.cla.ca/resources/gats.pdt>). Denna rapport är baserad på förhållandena i Kanada och på Kanadas nuvarande åtaganden inom GATS. Till yttermera visso ger den en utmärkt vägledning till tänkbara effekter av GATS när det gäller offentlig service och kan göra svenska medborgare uppmärksamma på några förhållanden som ännu inte beaktats.

Shrybman föreslår:

- Det mest effektiva sättet att gardera sig mot det nedbrytande inflyandet från detta regelverk skulle vara att slå fast att de offentliga biblioteken helt och hållet undantages från GATS-reglerna såsom 'tjänster tillhandahållna inom myndighetsutövning' under artikel 1:3 i texten. Skulle detta misslyckas blir det svårt att garantera att de offentliga bibliotekens gränser hålls fria från National Treatment, Market Access och andra GATS-åtaganden som kan åberopas om försök görs att ifrågasätta de tjänster som tillhandahålls av den offentliga sektorn. (6)

Yrkesmässiga krav

Ytterligare ett område där GATS kan öva inflytande är det som reglerar yrkesmässiga krav och normer. Artikel VI § 4 ang. inhemsk reglering fastställer följande:

Regler som syftar till att garantera yrkesmässig utbildning och utövning, tekniska normer och godkända krav får inte innebära onödiga hinder för handel med tjänster och the Council for Trade in Services skall genom lämpliga åtgärder utveckla nödvändiga regler. Sådana regler skall syfta till att garantera att dessa krav bland annat är:

- a) grundade på objektiva och tydliga kriterier, såsom kunskap och kompetens att utföra tjänsterna
- b) icke mer betungande än nödvändigt för att garantera kvalitén på servicen
- c) i de fall en legitimering krävs, icke i sig själva utgör en begränsning av utbudet av tjänsten.

De viktigaste formuleringarna i denna text är "onödiga hinder för handel med tjänster" och a,b och c ovan. Man bör hålla i minnet att "tjänster" här inkluderar närvaron av fysiska personer ("natural persons") vilket i huvudsak innebär utländsk arbetskraft i en medlemsstat. Syftet med artikel VI § 4 är att garantera att kraven på olika yrkeskompetens inte är så höga, att tjänsteutbyte ("trade in natural persons") inte kan äga rum. Detta kan tolkas som att WTO kan bestämma att svensk norm för anställning av bibliotekarier utgör ett "onödigt hinder för handel med tjänster" och att de är "mer betungande än nödvändigt för att garantera kvalitén på servicen". Därför kan en utländsk bibliotekarie utan motsvarighet till svensk utbildning anställas, enligt (a) ovan såsom i besittning av adekvat "kunskap och kompetens att utföra tjänsterna" med bortseende från de normer som Sverige fastställt för detta yrke.

Regeringsstyrning.

Den svenska kulturministern Marita Ulvskog och handelsminister Leif

Pagrotsky har båda kommenterat att WTO-medlemmarna behåller sin rättighet att reglera sina egna intressen. De tror att detta är en garanti mot tänkbara oönskade följder av GATS-avtalet. Jag hoppas att de har rätt.

I sin analys av GATS-avtalets effekter på Kanadas regeringspolicy pekar emellertid Ellen Gould och Murray Dobbin på följande:

Kanada har inte lyckats särskilt bra när dess tolkning av WTO-avtalen krockar med WTO. Av totalt 81 beslut tagna av WTO-expertgrupper och Appellationsdomstolen har 11 rört mål mot Kanada och Kanada har förlorat alla utom ett.

Kanadensiska regleringar av läkemedelspatent, tidskrifter, the Auto Pact och jordbruksavtal är bara några av de kanadensiska beslut som har ifrågasatts av WTO och Kanadas regering har tvingats ändra sin policy eftersom den har förlorat dessa mål. (7)

Sammanfattning

Som framgår av det ovan sagda utgör GATS ett allvarligt hot mot offentlig service, särskilt i Nordamerika. Jag hoppas innerligt att Sverige kommer att vara mindre mottagligt för samma hot.

Jag uppmanar Sveriges regering att göra en förnyad granskning av GATS i ljuset av de punkter jag har belyst ovan, i syfte att garantera att er offentliga service, inklusive biblioteken, får behålla sin livskraft

Övers. Hervor Svenonius

Fiona Hunt är Information Literacy Librarian vid Zayed University i Abu Dhabi, Förenade Arabemiratet och aktiv i WTO-frågor

Referenser

1. Krajewski, Markus. *Research Paper, Written for Center for International Environmental Law (CIEL). Section III, Para 3.* <<http://www.gatswatch.org/docs/markus.html>>
2. Shrybman, Steven. *An Assessment of the Impact of the General Agreement on Trade in Services on Policy, Programs and Law Concerning Public Sector Libraries. Prepared for the Canadian Library Association, Canadian Association of University Teachers, Canadian Association of Research Libraries, Ontario Library Association, Saskatchewan Library Association, Manitoba Library Association, Industry Canada, British Columbia Library Association, Library Association of Alberta, National Library of Canada by Steven Shrybman, of Sack Goldblatt Mitchell, Ottawa. p. iv* <<http://www.cla.ca/resources/gats.pdf>>
3. *ibid.*
4. Gould, Ellen and Murray Dobbin. *What is at Stake for Local Governments at the WTO?* <<http://www.canadians.org/campaigns/campaigns-trade/pub-gats-background.html>> #2, Para 2
5. *General Agreement on Trade in Services: Preamble. Para 3.* <<http://www.wto.org>>
6. Shrybman, p. ix
7. Gould, Ellen and Murray Dobbin. #6

Föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS) inbjuder till ett seminarium på temat:

Biblioteken offer i den nya handelspolitiken?

Lasse Karlsson, Attac och Kjell Nilsson, BIBSAM inleder ett seminarium om WTO, GATS och hoten mot de offentliga biblioteken.

Söndag 10 mars kl 12-14

Stockholms Stadsbiblioteks lokal, Spelbomskan, Odengatan 63, T-bana: Odenplan. Obs portkod. Kom i tid! Alla välkomna. Fri entré. Detta seminarium ersätter det tidigare aviserade om mediekoncentrationen och biblioteken

IFLA om WTO

“Bibliotek utgör en del av samhällets grundläggande välfärd. De är unika sociala konstruktioner för att ge tillgång till bredast tänkbara utbud av informationer och idéer till medborgare oavsett ålder, religion, fysisk och mental hälsa, social status, ras, kön eller språk. Den sedan länge etablerade bibliotekstraditionen att stå för intellektuell frihet och jämlik tillgång till information och kulturella uttrycksformer utgör grundvalen för att kunna uppnå bibliotekens mål.

De olika typerna av bibliotek från stora nationella, statliga och forskningsinriktade institutioner till folk- och skolbibliotek, utgör ett ömsesidigt nätverk i medborgarnas tjänst. Fungerande bibliotek är grundläggande för att säkra tillgången till hela spektrat av mänskliga uttryck och ge individer förmågan att nå och ta del av dess uttryck.

Bevisen växer för att beslut från WTO, direkt eller indirekt, negativt kan påverka verksamhet och framtida utveckling av biblioteksservice, särskilt i icke-kommersiella institutioner.

(...)

IFLA intar, som en aktiv internationell sammanslutning av organisationer inom bibliotek och information, bibliotek & informationserviceförmedlare och engagerade enskilda medlemmar, en strategisk position för att påverka WTO på bibliotekens och informationsförmedlares vägnar och att försäkra sig om att dess medlemmar hålls informerade för att de på nationell nivå skall kunna påverka effektivt.

För att kunna upprätthålla en stark offentlig sektor kommer IFLA och dess medlemmar att fortsätta att bygga upp kontakter och arbeta med bibliotek och information, arkiv, muséer, utbildning och andra organisationer för att öka medvetenheten om vad internationella handelsavtal kan medföra för den offentliga sektorn”

Utdrag ur uttalande taget av styrelsen för IFLA, vid dess möte i Boston, USA 25 augusti 2001

[http://www.ifla.org/The IFLA Position on The World Trade Organization.htm](http://www.ifla.org/The%20IFLA%20Position%20on%20The%20World%20Trade%20Organization.htm)

(övers. Lennart Wettmark)

EBLIDA om GATS

”Trots att GATS inte gäller icke-kommersiella, offentliga tjänster, kan ’marknadsbaserade segment’ komma att ingå. Det skulle kunna påverka kultur- och utbildningstjänster av det slag som erbjuds av bibliotek, muséer, och utbildningsanordnare, t ex kurser och mera specialiserade utbildningsinsatser.

Bibliotek skulle kunna få konkurrens av utländska vinstdrivande leverantörer av bibliotekstjänster. Man kan komma

att tvingas erbjuda lika villkor till dessa leverantörer som de som gäller offentligfinansierade tjänster. Krav på vissa yrkesmässiga kvalifikationer kan komma ifrågasättas och ses som handelshinder. Det är nödvändigt att biblioteken är medvetna om denna utveckling och kan försvara sina intressen.”

<http://www.eblida.org/>

(övers. Lennart Wettmark)

Vad är EBLIDA?

”En oberoende enskild och icke-kommersiell paraplyorganisation för nationella föreningar och organisationer inom biblioteks-, informations-, dokumentations- och arkivområdet i Europa.” Ordförande är f n Britt-Marie Häggström, svensk DIK-ordförande, och sammankallande i dess grupp för WTO-frågor är Frode Bakken från Norge.

Engelskt temanummer om globaliseringen och biblioteken

Information for Social Change No. 14, Winter 2001-2002

Innehåll:

One Law for the Rich... Bill Lehm

Transfiguration: Globalisation, the World Trade Organisation and the National Faces of the GATS. Glenn Rikowski
Future of Global Capitalism: millionaires ruling the millions. Victor Rikowski

Trading away basic rights: the General Agreement on Trade in Services (GATS). Clare Joy

GATS: Higher Education and Public Libraries. Anneliese Dodds

The Corporate Takeover of Libraries. Ruth Rikowski

The WTO and the Threat to Libraries. Fiona Hunt
Information, Censorship and Gender Relations in Global Capitalism. Shahrzad Mojab

Interpreting the 'Knowledge Economy' Cacophony: The extension of commodification to information production, dissemination and storage. Alex Nunn

The Learning Society Revisited. Patrick Ainley

The Knowledge Economy vs. the Learning Society. Jonathan Rutherford

ISC - A Statement on State Terrorism, Censorship & Repression

Artiklarna finns att läsa på: <http://libr.org/ISC/TOC.html>

Biblioteket – det är jag!

Tankar kring ett uppbrott

Annastina Kapla

Itjugo år har jag haft min fasta yrkeslivsförankring på en liten kommunbiblioteksfilial i glesbygd. Liksom andra glesbygdsbor har jag provat olika kombinationer av arbetsgivare, arbetsplatser och arbetsuppgifter men basen har alltid varit "min filial". Hur mycket den har kommit att bli min har jag inte riktigt förstått förrän nu, när det är dags att flytta till det lite större huvudbiblioteket några mil bort. Med andra ord – separationsångesten har slagit till! Men herregud, tänker ni säkert, människan ska väl inte börja arbeta på biblioteket i Alexandria! Ett huvudbibliotek i en avfolkningskommun kan väl ändå inte skilja sig så mycket från ett filialbibliotek? I och för sig kanske ni har rätt men ändå inte. Compact-library-känslan kan aldrig uppstå på ett bibliotek med flera anställda och bestämda informationspass i disken.

Att arbeta på en liten filial innebär att vara "personlig bibliotekarie" åt en hel bygd. Yrkesperson och privatperson blir ett. Här heter det inte Fråga på biblioteket utan Fråga Annastina. Låntagare ringer hem till mig om de inte får tag i mig på jobbet. Jag får ta emot bokbeställningar när jag är och handlar och många får dåligt samvete bara de ser mig (Jäklar, biblioteksböckerna skulle varit tillbaka, kan du sätta om dem...). Öppettider är ett synnerligen flexibelt begrepp. Är dörren inte låst så är biblioteket öppet även om det inte är tisdag eller torsdag. Skulle dörren vara låst så går man in bakvägen genom den integrerade folkhögskolan och antecknar sina lån på "nödfallsblanketten". Det är ständigt informationspass eftersom det är både grundskole- och folkhögskolebibliotek förutom kommunfilial. Att alltid vara tillgänglig kan vara frustrerande men aldrig tråkigt och utvärderingar som "Annastina är sur men duktig" har säkert sitt berättigande.

Jag ingår numera i byns kretslopp. De skolbarn som för tjugo år sedan, lite halvdiskret, nynnade på signaturen till Stefan Mählqvists TV-boktips när vi möttes, har nu egna barn som kommer till biblioteket på bokprat varje vecka. Risken att jag skulle behöva bändas bort från min plats vid pensioneringen verkade överhängande. Ni vet säkert hur lätt man kan få för sig att man är oersättlig. Nu blir det inte så tack vare att det näst intill otroliga hände. En ung, duktig bibliotekarie vill flytta hem till glesbygden. Hon övertar mina filialer och jag får möjlighet att jobba på Hb, få arbetskamrater och ordnade förhållanden. Lite som att gifta sig när man varit särbo länge! Det kommer inte att bli helt lätt att anpassa sig till andra, när man är van att bestämma allt själv och göra lite som man vill. Spännande blir det i alla fall. Och vet ni vad den stora vinsten är (förutom att kanske kunna separera yrkesliv och privatliv)? Jo, det är att få börja om med ett rent arbetsrum! Kan någon begripa varför man spar så mycket papper? Ett tips till alla er som har svårt att slänga saker – byt arbetsplats. Och byt gärna till ett glesbygdsbibliotek!

Annastina Kapla är bibliotekarie i Torsby kommun (annastina.kapla@folkbildning.net)

”Det är lika ansträngande för mig att läsa Bert-böcker som att läsa till en tenta. Jag får stickningar i benen, det kliar i håret, jag blir törstig, sugen, och får intensiva städimpulser”

Bert och barnbibliotekarien - story utan happy end

Cay Corneliusson

Kort bakgrund

Den första Bert-boken kom 1987, därefter kom ytterligare 15 som sålts i över 2 miljoner exemplar. När TV-programmet Röda rummet genomförde omröstningen om århundradets bok 1998 kom Bert på sjuttonde plats mellan Hjalmar Söderbergs ”Doktor Glas” och Harry Martinssons ”Vägen till Klockrike”.

Som alla vet är böckerna mycket populära bland barnen, medan lärare och barnbibliotekarier är ambivalenta. ”Vanliga” vuxna är ofta positiva, eller har ingen uppfattning.

Bert pekar på klyftan mellan barnen och mig som läsare

Det är nödvändigt för alla som professionellt sysslar med barnböcker och säger sig ha en demokratisk kultursyn att försöka förstå varför Bert-böcker är så populära. Bert har nått ut på ett ojämförbart sätt och fått många annars icke-läsande barn att läsa.

Jag har arbetat som barnbibliotekarie sedan slutet av 70-talet. En av de svåra sakerna i yrket är att föreställa sig hur barnen upplever böckerna. Skillnaden mellan en yrkesläsare, numera 50+, som jag, och någon som just börjat stava sig fram är enorm. Men det går lättare och lättare ju mer erfarenhet jag får av barn och läsning. Jag tror att jag hela tiden integrerar kunskaper om hur barnen bedömer böcker och varvar in i mina egna bedömningar. Egenskaper som böcker har som jag vet att barnen tycker om, gör att jag också tycker att böckerna är bra. Som läsare är jag på det viset väldigt formad av mitt jobb.

Jag tycker att jag för det mesta kan förstå magin med sånt som av vuxenvärlden anses vara skräp. Men Bert-böcker tråkar ut mig förskräckligt. Inga andra böcker har jag funnit så tråkiga och barnen så bra. Det är lika ansträngande för mig att läsa Bert-böcker som att läsa till en tenta. Jag får stickningar i benen, det kliar i håret, jag blir törstig, sugen, och får intensiva städimpulser.

Samtidigt som läsovana pojkar - som försöker skruva sig motsols ner genom golvet när jag erbjuder Max Lundgren eller Ulf Stark - plötsligt med en fullkomlig självklarhet kan välja en Bert-bok. Det är inga problem. Det är liksom redan uppgjort att en Bert-bok kan man ta.

Vad är det hos Bert som öppnar dörrar? Är det samma sak som stänger dörrarna hos mig eller är det olika saker som vi reagerar på? Hur är jag som läsare och hur är unga killar (och tjejer)?

Humor

Som kvinna är jag ofta mer eller mindre medvetet ute efter psykologiserande i texter. Jag reagerar positivt på alla författare som funderar över varför folk känner, tänker och betar sig på ett visst sätt. Funderandet ska va ”på riktigt”, det får gärna vara skämtsamt, men inte flåshurtigt, helst lite lagom ironiskt och reflekterat, men det ska kännas en underton av allvar. Och vad är då killarna ute efter? Ja,

antagligen inte någon stillsamt mumlande, eftertänksam humor. Inte heller något psykologiserande. Inte som killar och inte som unga. Berts författare är inte heller intresserade av psykologi. De tillämpar det slags humor som killarna garvar åt i gänget. Det är mycket slapstick och ordvitsande. Ibland är det roligt och ibland orkar skämten inte lyfta från papperet ens (enligt min mening)

I julas läste jag om några Pippi-böcker. Jag kände Astrids närvaro som berättare i texten mycket starkt - hennes välvilja gentemot läsarna/barnen strömmar emot en. Utan all annan jämförelse så tror jag också att Jacobsson och Olsson har en uppriktig vilja att roa som är en av förklaringarna till den enorma populariteten. Barn har en otrolig näsa för när någon vill dem väl.

Sex

Det pratas mycket om sex i Bert-böckerna, men samtidigt är de mycket osinnliga. Ändå tror jag verkligen att Bert bekräftar den sexuella nöd som många unga pojkar känner. Det är säkerligen en av de grundläggande orsakerna till Berts populariteten - precis som många skrivit och sagt. Kanske är det den okänslighet som jag antog tidigare att Olsson/Jacobsson visar gentemot det litterära etablissemanget som gör att de vågar skriva så rakt på sak om sexlängtan. Jag kan också tänka mig att en del av flåshurtigheten beror på att de trots allt inte vågar skriva helt rakt på sak. De måste krumbukta sig lite för att våga. Jacobsson/Olsson har gått i brä-

schen för många författare som numera skriver vardagsskildringar med inslag av kärlek. Många skriver för yngre barn och är inte lika fokuserade på sex, det handlar mera om relationer. Tex. Måns Gahrton, Helena Dahlbäck, Moni Nilsson-Brännström mfl. Kombinationen sex/humor är f.ö. helt obefintlig i böcker för tonåringar (uHc) det är där uteslutande en allvarlig sak.

Apropå skillnaderna mellan mig och Bert så kände jag som tjej i den åldern inte den sortens kåthet, däremot – som tjejer brukar – en smäktande längtan efter vissa avlägsna manspersoner som kanske är jämförbar. När jag läser Bert-böcker så går jag delvis tillbaka i ålder och kan känna samma trötthet som då över jämnåriga tontar som Bert. Jag har frågat bland tjejer på mellanstadiet. De flesta läser Bert-böcker och de klagar inte på honom – men är heller inte engagerade.

Bert med sociologiska glasögon.

Bert är mannen av folket – det är uppenbart – och barnbibliotekarien tillhör kulturetablissemang.

När jag funderat över Bert, hans stora popularitet bland barnen samtidigt som kritiker och andra vuxna varit så tveksamma, så tycker jag att bilden klarnar om man lägger ett sociologiskt, samhälleligt perspektiv. Bourdieu talar om fält där olika spel försiggår och där det gäller att kunna reglerna. Han ägnar sig också väldigt mycket åt de intellektuella och deras makt som grundar sig på kulturellt kapital. Jag tror att det är ett användbart synsätt när det gäller Bert.

Sören Olsson och Anders Jacobsson kom inte från det litterära fältet när de började skriva böcker. De tillhörde inte

– i varje fall inte från början – den kulturella sfären. De ströjobbade på Konsum och vickade som lärare när en av dem, av en slump, skrev om Sune för Örebro-radion. Omgående fick de veta att de inte var "comme il faut". "På en kritiker-lista skulle vi inte komma bland de 2000 bästa" har de sagt i en intervju apropå 17:e placeringen på Röda rummets lista. Med möjlighet att stödja varandra, rejäl kommersiell framgång i ryggen och med stöd hos sina läsare har de ändå fortsatt att

skriva.

Deras ambition att roa yngre läsare var genuin och det var viktigare än att skaffa pluspoäng i den kulturella världen. Att de inte försöker förbättra sitt kulturella kapital när de skriver kan ha bidragit till det ljumma mottagandet bland recensenterna. Recensenter är, med Bourdieu-glasögon, i färd med att positionera sig på det intellektuella fältet. Att deklarerat att man gillar Bert-böcker flyttar knappast fram positionerna för dem.

Omedvetet kan sådana saker påverka mig när jag upplever Bert-böckerna som

tråkiga. Jag tillhör ju det intellektuella fältet. Jag delar villkor med många som skriver om barnböcker och de flesta är ju ytterligt tveksamma till Bert. "Flåshurtig" är det omdöme som är vanligast tror jag.

Berts egen kulturella miljö är inte intellektuell, den är så Svenssonsk att den är svår att få syn på för en vanlig svensk. Berts pappa är urmakare och han bor i en hyreslägenhet tillsammans bla med fru Andersson och en invandrarfamilj.

I den skräpkulturella sfären finns ett slags utmanande öppenhet tex i Ricky Lake show, som jag tycker att Bert har drag av. Här struntar man demonstrativt i vad som anses passande och det fläskas på med alla tänkbara intimiteter. En sån attityd kan ligga bakom sexskildringen, men även sättet att nästan kokettera med mobbningen av Lill-Erik – som pågår i alla böcker utom de två sista.

Andra recensenter

Jag har gått igenom alla Btj-recensioner som jag hittat i Btj's databas "Litt-info". Alla är klivna. Några få helt negativa. Jan Hansson har recenserat tre gånger. I början var han ambivalent, sedan helt negativ och i sista recensionen (av sista boken) lite positiv igen. Mot slutet är det också min uppfattning att böckerna är bättre. Tvetydiga skämt och floskler är till stor del bortrensade. Det är svårt att se några linjer hos recensenterna, det är tex inte så att männen är mer positiva än kvinnorna. De flesta är ambivalenta.

Ulla Lundqvist har recenserat Bert och skrivit om hela serien i DN. Bert ger även henne motstridiga känslor. Hon berömmar böckerna för att de accepterar barnen som könsvaror, men vill annars klassificera dem som massmarknadslitteratur.

Dagboksformen

Dagböcker är ju traditionellt en flickboksgenre och så är det i stort sett fortfarande – även om det finns många exempel på kill-dagböcker. Bert-böckerna har dagboksformen men

Afghanistan- förr och nu

*Ett personligt urval böcker kommenterade av
Bibliotekarier för fred,
Malmö stadsbibliotek*

Afghanistan, biståndet och talibanerna - utmaningar inför 2000-talet. Redaktörer: Anders Davidsson och Peter Hjukström. 1999

Svenska Afghanistankommittén anordnade 1999 en konferens för att belysa de problem som regeringar och biståndsorganisationer står inför, när de vill hjälpa det afghanska folket. Man hade bjudit in experter som var och en presenterade sin syn och sina erfarenheter från olika sektorer av livet i Afghanistan idag.

Anthony Hyman, biträdande redaktör på Central Asian Survey klargjorde vilken roll andra länder spelar för utvecklingen i Afghanistan. USA, Ryssland och Kina har minskat sitt stöd och därmed sitt inflytande. Pakistan, Iran och Saudi-Arabien bistår med pengar och vapen och viktigaste rollen spelar Pakistan, som stöder talibanerna.

Vilka är då talibanerna, som ses med sådan motvilja och skräck av Västerlandet? Den franske statsvetaren och islamexperten Oliver Roy berättade, att de kommer från stamsamhällen på landsbygden. De betraktar Kabul som ett syndens näste och dess innevånare som dekadenta. De är bokstavstroga och lever strikt efter Koranens ord. Utbildade i Koranskolor är de djupt förtrogna med islam men saknar kunskaper i ekonomi och administration. Michael Keating, tidigare rådgivare till FN:s humanitära bistånd, och Anders Fänge, Svenska Afghanistankommitténs programchef, menade att västerländska regeringar och biståndsorgan inte förstår hur det talibanska samhället fungerar. Någon stark centralmakt finns inte. Även om man slutit avtal med regeringen i Kabul sker inga förändringar och västerlänningarna drar sig frustrerade tillbaka. Däremot går det ofta bra att genomföra reformer på lokal nivå eftersom stamsamhället fortfarande lever och landsbygden är mindre övervakad än huvudstaden. De varnade för att biståndsorganen i sin besvikelse och okunskap lämnar Afghanistan åt sitt öde och att det då finns stor risk "att landet.. med alla sina drömmar och förhopp-

ningar om ett bättre liv kommer att sjunka så djupt ner att det inte reser sig mer."

Blodig gryning och andra noveller från Afghanistan. Övers från dari av Habib Farajzade och från tyskan av Stefan Lindgren. 1985.

För första gången har afghansk litteratur blivit översatt till svenska. En av översättarna, Stefan Lindgren, har i sitt företal gett en intressant historik över den afghanska litteraturen från 300 f. Kr. med persiska inskriptioner fram till våra dagars ofta vänsterinriktade författare. 1900-talets författare skriver på pashtu-språket, som blev officiellt erkänt på 1920-talet men ej konfirmerat förrän 1964. Den muntliga traditionen har varit och är omfattande och rik.

Novellerna handlar om frihet, förföljelse och förtryck i 1900-talets Afghanistan. Om hur de odugliga på en arbetsplats tar makten och inför nya regler i nazistisk stil. Om blodtörstiga härskare i staden Tyrannienborg, om omöjlig kärlek, om naturen och det vackra afghanska landskapet, gärna med inslag av mystik. Författarna är ofta motståndare mot regimen, somliga har dött i fångelse, andra har gått i exil eller försvunnit.

Hjelmgren, Nina Afghanistan. Inga problem! En berättelse om en ganska känd befälhavare. 1999.

Författaren är frilansjournalist, som arbetat för Sveriges radio och Sveriges television. Hennes bok bygger på ett par intervjuer från 1996 med gerillasoldaten, kommandanten -generalen

Muslem. De innefattar även resor med hans gerilla-grupp i Kabul och i bergen, otroligt vackra vyer men ödsligt och tomt och sönderbombat.

Detta är verkligen "inside information" om Afghanistans splittrade situation. Från det sovjetiska angreppet 1979 med 10 års bomb- och tanksanfall, mineringsinvasion etc fram till talibanernas erövring, som hon upplever hösten 1996. Det är ett sönderslaget land, icke uppbyggt, fattigt med analfabetism och etniska problem.

Så inleds den hårda muslimska regimen under talibanerna, utbildade i Pakistan. (Taliban betyder "koranens elev"). De är "de dumaste människorna i världen" säger generalen: fanatiska mullor som står för den "fånigaste mansrörelsen" när det gäller kvinnoförtrycket.

Ändå finns det ett hopp om frihet, demokrati och utveckling bland regimen motståndare. Tyvärr visar andra länder, USA inte minst, sitt intresse för den nya regimen för att få tillgång till bl a olja.

Khushhal Khan Khatak, Rosor, vin och en vän att älska. Tolkning och introduktion av Tomas Löfström. 1989.

Det berättas, att en gammal afghan en gång i början av 1800 - talet som svar på en fråga yttrade: "Vi kan godta konflikter... oreda... blod, men vi kommer aldrig att godta någon herre". I den andan har den afghanske poeten Khushhal (1613-1689) skrivit om krigare, strider, slagfält och svärd. Men han diktar även mycket om vackra flickor, vin och strängospel, näktergalssång och vårblommor. Det är litet bellmanskt med lutor, flöjter och bågare. I Tomas Löfström introduktion påpekas att Khushhal var samtida med Wivallius, Stiernhielm och Lasse Lucidor. Diktaren var en "politisk" poet, en kampdiktare i de pashtunska stammarnas anda med något av "fornnordiska vikingadygder" eller "medeltidens riddarideal". Khushhal var i många år ledare för sin stam, kämpade i strid mot mogulhovet i Indien, där han också satt fängslad en lång tid.

En patriot och uppviglare, en filosof och mystiker, en sensualist och vinpimplare, men måhända en poet som kan hjälpa oss att förstå afghanernas bakgrund och synsätt. Människan liknas vid en bubbla, en lekboll i vindens spel.

"Tiden ute: bubblan sprack lagas kan den aldrig mer".

Kumm, Björn Kalla kriget. 1999.

Detta är en välstrukturerad och lättläst bok om perioden från Jaltakonferensen 1945 till Berlinmurens fall 1989. Det är en överskådlig framställning av den nutidshistoria som ligger till grund för hur världen ser ut nu i början av det nya millenniet. Kumm beskriver i ett 30-tal kapitel historiska

skeenden i olika delar av världen under denna period. Boken har förutom ett persongalleri och en litteraturhistoria även en kronologi, där de historiska händelserna presenteras år för år.

Ett av kapitlen handlar om Afghanistan. Det börjar med vänsterrevolutionen 1978, då president Daoud avsattes och slutar, när Sovjetunionen lämnar Afghanistan 1988. Vänstern var emot prästerskapet och ville befria bönderna och kvinnorna och införa obligatorisk grundskola för flickor och pojkar, men mötte motstånd redan från början, dvs. före Sovjetunionens invasion av Afghanistan. Kumm ser i Sovjets invasion inte enbart expansionslusta. Han ser ett defensivt motiv också. Man fruktade att den stridbara islamska fundamentalismen skulle sprida sig in över Sovjets gränser och man fruktade USA som haft en stor militärbas i pakistanska Peshawar nära gränsen till Afghanistan. Längre var den officiella sovjetiska hållningen att man ombetts ges sina socialistiska bröder hjälp. Kumm visar hur invasionen av Afghanistan skärpte motsättningarna mellan USA och Sovjet i det kalla kriget.

Lindgren, Stefan, I vargens gap. 1986.

Uhrbom, Odd, & Lindgren, Stefan, Pansjir. Fem tigrars dal. 1984.

Lindgren, Stefan, Månsken, kom! Tredje resan i krigets Afghanistan. 1989.

Journalisten Stefan Lindgren besökte Afghanistan tre gånger under 1980-talet. Första gången bodde Lindgren tillsammans med fotografen Uhrbom i Pansjirdalen i nordöstra delen av landet, bakom de sovjetiska linjerna. De levde tillsammans med gerillan. Boken "Pansjir. Fem tigrars dal" är till femtio procent en bildokumentation av soldaternas liv.

Andra gången uppehöll sig Lindgren huvudsakligen i Herat, nära den iranska gränsen och tredje gången reste Lindgren och Uhrbom från Pakistan på slingrande vägar genom södra och östra delen av landet upp mot Herat. De färdades på natten, vägleda av soldater i gerillaarmén.

I den första boken (Pansjir. Fem tigrars dal) ger Lindgren en del fakta om inbördeskriget, om de olika religionerna i Afghanistan och om den motvilja landets befolkning kände mot den "modernisering" i västerländsk stil, som president Tarâki försökte införa i slutet av 1970-talet. Även den andra boken (I vargens gap) berör detta i vissa kapitel. Den innehåller också en redogörelse för Afghanistans blodiga historia. Men de båda senare böckerna är huvudsakligen reportage från den svåra vardag som gerillan lever i.

Lindgren solidariserar sig helt med gerillans kamp och döljer inte sin antipati mot Sovjet och landets regering. I den tredje boken förs en diskussion om Afghanistans villkor om både Sovjet och USA skulle dra tillbaka sitt stöd. En eventuell konflikt mellan

paschtuner och tadjiker, de båda största etniska grupperna, anses osannolik av Lindgrens talesman. Orsaken till inbördeskriget är hotet om sekularisering. Religionen har ett starkt grepp om Afghanistans befolkning. Ordet "taliban" nämns inte i böckerna. Men grunden till taliban-framgången finns utan tvekan beskriven.

Lindqvist, Sven. Elefantens fot. Resa i Balchustan och Afghanistan. 1985.

1984 företar Sven Lindqvist en resa i Afghanistan för att bilda sig en uppfattning om tillståndet i landet. Han finner det kaotiskt.

1973 störtades den dåvarande kungen och Mohammed Daoud tog makten och utropade den Islamiska republiken Afghanistan. Daoud satt kvar till april 1978, då kommunisterna tog makten genom en militärkupp och utropade Afghanistan som en demokratisk republik. I december 1979 invaderade Sovjet landet. Den afghanska motståndsrörelsen växte fram efter gammal tradition att själv bestämma i sitt land. Man bekämpade såväl regerings soldater som ryssar.

Två oförenliga kommunistpartier med ryssarna bakom sig utgjorde 1984 regeringssidan. Lindqvist söker och får företräde hos olika myndighetspersoner. Han intervjuar bl.a. planeringsministern, jordbruksministern, chefen för den ekonomiska sektionen i afghanska LO och får ofta motsägelsefulla upplysningar. Enligt Lindqvist finns det minst sex olika motståndsrörelser. Han intervjuar deras ledare och finner att var och en har sitt mycket oklara politiska mål. Det enda de har gemensamt är att befria landet från den sovjetiska ockupationsmakten.

Boken avsluta med en analys av Lindqvists egen inställning till socialismen.

Mohn, Paul. Resa till Afghanistan. 1997.

Svenska Afghanistankommittén har utgivit detta omtryck av en bok som kom ut redan 1930. Resan företogs 1928. Paul Mohn var anställd i den svenska utrikestjänsten med internationella uppdrag av skiftande karaktär. Han hade också ett stort allmänt intresse för främmande länder.

Boken är i många delar en mycket detaljerad reseskildring.

Mohn reser på hästryggen och övernattar i karavanserajer. Han beskriver utförligt landets befolkning. Huvudstaden Kabul får ett eget kapitel. Här blir han bjuden till emiren Amanullahs palats. Amanullah beskrives som en framsynt härskare, som ville modernisera sitt land. Han påbörjade ett stort nydaningsarbete. Bland mycket annat arbetade han för att skapa en nationalkänsla i landet, införde en ny konstitution, byggde skolor, lättade på reglerna för

klädedräkten, månggifvet förbjöds. Det blev opposition, framför allt från "mollahs". Folket var inte heller moget för förändringar. Amanullah ville "modernisera ett land, som inte ville bli moderniserat". Han tvangs att abdikera.

Myrdal, Jan. Kulturers korsväg: en bok om Afghanistan. Med illustrationer av Gun Kessle. 1960.

(Senare utgiven under titeln: Resa i Afghanistan.)

1958 genomkorsar paret Myrdal- Kessle i bil Afghanistan.

De kör flera tusen mil och stannar i landet i åtta månader.

De bor ett litet hus i Kabul. De skildrar reseäventyret som både intellektuellt och emotionellt. Det är en förälskad skildring av ett land som de då ser som ett "fattigt land med framtidshopp". Det är ett hopp som grusats ordentligt under talibanernas maktutövning.

Nilsson, Aurora. Flykten från Harem. Lz Nilsson, Aurora. 1998. Orig uppl. 1928 (av Rorna Askim Khan)

Svenskan Aurora Nilsson reste 1925 till Berlin för att studera musik. Där mötte hon en afghansk teknologistudent, son till en minister. De gifte sig och när han kallades hem till Kabul följde hon med viss tvekan med.

Vad hon då inte visste var att hon skulle placeras i harem och inte tillåtas gå ut.

Så småningom kom hon dock i kontakt med den afghanska drottningen och slutligen det tyska konsulatet med vars hjälp hon lyckades få skilsmässa och resa hem.

Boken ger en europeisk emanciperad kvinnas syn på kvinnors liv i Afghanistan på 1920-talet.

Ett förord av Anders Forsberg ger intressant information om den afghanska historien under denna tid.

Tomas Löfström har i sin roman Gryningsflickan från 1986 hämtat stoff från Aurora Nilssons berättelse.

Rashid, Ahmed. Talibanerna: islam, oljan och det nya maktspelet i Centralasien. 2000.

Ahmed Rashid har bevakat Afghanistan sedan 1979. Han har intervjuat ledarna för olika islamska grupper och är ytterst insatt i landets historia. Afghanistan har utgjort Asiens korsväg och är rikt på forn lämningar.

Efter den kommunistiska regeringens fall 1992 har USA dragit in mycket av sitt bistånd. Landet är

sönderslitet av olika krigsherrar som säger sig vara kallade av Gud. Ett allas krig mot alla. Talibanerna, en av de islamiska grupperna, är ofta unga hemlösa, obildade pojkar från pakistanska flyktingläger, där de gått i dåliga koranskolor. De är ökända för sin kvinnofientlighet. De sitter fast mellan ett stam-samhälle, som de försöker sätta sig över och behovet av en statlig organisation, som de vägrar att upprätta. Befrielseörelsen vet inte vart den är på väg.

Matproduktionen är ersatt av opiumodling, som ger mer pengar, vilket ger ledarna medel att fortsätta kriget. Konflikten har vida förgreningar till ett spel om gas- och oljeledningar. Författaren har genom sin förtrogenhet med denna av världen övergivna konflikt lyckats genomlysa ett komplicerat sammanhang och skrivit en mycket angelägen bok.

Talja, Kristina Varje dag räknas. Afghanistan-krigets barn. 1992.

Under andra hälften av 1980-talet och i början av 1990-talet gjorde Kristina Talja fyra resor till Pakistan och de läger för afghanska flyktingar som upprättats under det blodiga och grymma kriget i Afghanistan. Hon hade viss anknytning till och samarbetade med Svenska Afghanistankommittén men arbetade i stort sett på egen hand och oberoende av någon organisation.

Författaren besökte flyktingläger, sjukhus, en protesverkstad, skolor och barnhem och genomförde ett stort antal intervjuer. Hon fick god samtalskontakt med de intervjuade. De flesta flyktingarna levde i fysisk och psykisk misär efter fasansfulla upplevelser i hemlandet.

Det är berättelser om byar bombade till ruiner eller helt utplånade, brända sädesfält, förstörda bevakningskanaler, dödad boskap. Om svåra ryggmärghsskador, bortsprängda ben och händer, ögon som inte ser.

Boken är rikt illustrerad med foton, tagna av Talja. Bilder som etsar sig fast.

Internetresurs:

**Afghanistan Online <http://www.afghan-web.com>
En oerhört innehållsrik webbplats med bl a hela
Afghanistans historia från äldsta tid till idag.**

Listan är sammanställd av Bibliotekarier för fred, Malmö Stadsbibliotek hösten 2001 och utgår från bibliotekets samlingar.

Sedan listan utkommit har Malmö stadsbibliotek inköpt följande titlar:

Bergen, Peter L., Holy war, Inc: inside the secret world of Osama bin Laden. 2001

Författaren, den tidigare CNN-reportern **Peter Bergen**, har uppenbarligen i flera år studerat Bin Ladin och hans nätverk, al-Qa'idah, och kan i sin bok blanda målande beskrivningar av möten med Bin Ladin och många av hans medarbetare runt om i världen med data insamlade från rättegångar, förhör och intervjuer med journalister, underrättelsefolk, politiker o.s.v. Boken är välgörande fri från spekulationer och mytbildningar om denne mysteriösa hämnare

Borovik, Artem, The hidden war: a Russian journalist's account of the Soviet war in Afghanistan. 2001.

A record of the author's experiences, living and travelling with the Russian soldiers, going into combat with them and sharing the terror, helplessness and despair of waging war in a foreign land against an unseen enemy for unclear purposes. The book also explains the background to the conflict.

Gardell, Carl Johan, Afghanistan och talibanerna. 2001

Mycket kunnigt och engagerat ger historikern Carl Johan Gardell den politiskt intresserade insyn i hur den talibanska regimen kunnat nå dit den befinner sig idag. Afghanistan påverkades påtagligt av kalla krigets slut och Sovjetunionens sammanbrott

Gohari M.J., The Taliban: ascent to power. 2001

The author analyzes the rise of the Taliban and their effect on Afghan society, takes into account their impact on Afghanistan's neighbours, their troubled relationship with the UN, and throws light on their doctrine. The book includes a chapter on the life and views of Bin Laden.

Jaquard, Roland, Usama bin Ladin: det hemliga nätverket. 2001

Författaren, som är terroristexpert inom FN:s säkerhetsråd, har skrivit ett dussintal böcker om terrorism och kartlagt Bin Ladins centrala position i det islamiska terroristnätverket al-Qa'ida som finns i femtiotalet länder

Presentationer ovan citerad ur Bibliotekstjänsts databas Litt-info

känns ändå mer som ”buspojksböcker” och ser ut som sådana. Det är pojkböcker i flickkläder kan man säga.

Dagboksformen inbjuder till förtroligheter och utbyte av innersta tankar, men skämtandet och slapstick-humorn är samtidigt distanserande, vilket gör att jag som tjej känner mig lurad på konfekten. ”Ska jag inte få ta del av hans innersta tankar på allvar snart nu då”, tänker jag. Samtidigt är det dagboksformen som beskriver killarnas vardagsliv som är det nyskapande med Bert.

Böcker som jämförts med Bert är bl.a. Sue Townsends böcker om Adrian Mole. De har likheter men också skillnader. Townsend lämnar mera tankearbete åt läsaren. Adrians tillvaro är avsevärt mycket mer problemfylld än Berts. Hans föräldrar skiljer sig på riktigt och han råkar i kläm mellan dem. Han använder ironin som ett skydd, men läsaren förstår att han har det svårt. Adrian är mer osympatisk än Bert. Lillgammal och översittaraktig. Han försöker hela tiden kompensera sig, men det hjälper inte, han har svårt att bli accepterad av kompisar och är inledningsvis inte populär bland tjejer. Bert har några liknande problem. Föräldrarna grälar och tjejerna springer inte precis benen av sig efter honom, men i stort sett är Bert väletablerad och anpassad i sin tillvaro. Bert-böckerna har mer av skämtsamheter och ordvitsande. Adrian är inte lika upptagen av sex. Om han fick välja mellan Pandora och en cykel tex, så skulle han ta cykeln. Det skulle inte Bert.

Sue Townsend följer ett tänkbart flöde i Adrians liv mycket nära. Bert-böckerna är mera en räkka anekdoter och associationsflöden.

Några äldre killdagböcker som lämnar mycket mer åt läsaren är Siv Widerbergs böcker om Hasse. Där går läsarens hjärna efter ett tag på högvarv och upprördheten över Hasses förhållanden ger efter ett tag hjärtklappning, trots Hasses trankila, och alltigenom lakoniska berättelse

Lättläst

Det blir tydligt hur subjektiv lättläsheten är när man som van läsare läser Bert-böcker. Jag blir irriterad över att ständigt bli avbruten av nya tankar och historier. Jag vill komma in i texten och låta en upplevelse växa fram. Den ovane läsaren kanske känner precis tvärtom; att det är en lättnad att inte behöva hålla miljö- och personskildring och långa händelseförlopp i huvudet när han/hon samtidigt kämpar med lästekniken.

I förhållande till övrig utgivning

Trenden bland ungdomsromanerna är fortfarande att de är mycket allvarstygda. År 1999 när den sista Bert-boken kom var det mycket tydligt. Böckerna handlade om uppbrott av olika slag, existentiella frågor och våldsproblematik, tex. ”Blåögd” av Mats Berggren, ”Man kan inte säga allt” av Peter Pohl, ”Elden” av Inger Frimansson, ”Balladen om Sandra Ess” av Cannie Möller, ”Spelar död” av Stefan Casta. Det känns problematiskt att många svenska författare blir så problemstygda när de vänder sig till ungdomar. Bert är nästan ensam om att bjuda på lättsammare andlig spis, och får kanske oförtjänt mycket uppmärksamhet på grund av det.

Bland Hcg-böckerna återfanns däremot en mängd av typen vardagshumor-kärlek. Bertböckerna har säkert haft stor betydelse för denna genres framväxt. Exempel är Måns Gahrtons Eva och Adam förstas, Ulla Lundqvists ”Madigan”, Eva Sussos ”Kompishjärtat”, Pernilla Oljelunds ”Cornelia Karlsson”. Författarinnan säger fö. i en intervju att hon avsiktligt försökt skriva en Bert-bok för tjejer. Gahrtons böcker är unika genom att vara precis lika mycket för pojkar som för flickor.

Bert och marknadsföringen.

Att så många läser Bert-böcker beror också på marknadsföringen. Kändisskapet genererar ännu mera kändisskap.

Ett informationsproblem finns idag för ungdomslitteraturen. Ungdomarna känner inte till vilka böcker som skrivs för dem. Det problemet upplever jag som större idag än när jag började jobba för 25 år sen. Om en bok inte får någon draghjälp från media är sannolikheten stor att barnen missar den. Samtidigt är det kanske så att de böcker som får draghjälp, som Vinterviken av Mats Wahl, Sixten av Ulf Stark, Sanning och konsekvens av Annika Thor, Tsatsiki – böckerna av Moni Nilsson-Brännström för att inte tala om Harry P. Det borde få en spin-off-effekt på barnlitteraturen i stort. Kanske skulle det ha stått ännu sämre till med läsningen om inte dessa kändisböcker skapat utrymme.

Förförda författare

När jag läst alla Bert-böckerna har jag tänkt på hur lätt det är för vuxna som vistas bland ungdomar att tappa fotfästet som vuxen. Att vilja vara en i ungdoms-gänget är väldigt smittsamt och brukar ge popularitet på kort sikt. Men i längden är det vuxna som står för sina värderingar och sin stil som blir respekterade och skapar trygghet. De flesta som jobbar med ungdomar är medvetna om förförelserisken. Delvis tror jag att Anders Jacobsson och Sören Olsson har drabbats av detta fenomen. När de skriver Bert-böcker vill de väldigt gärna vara en i det stöjande gänget – och lyckas också med det.

Nej någon happy end blir det inte mellan Bert och barnbibliotekarien. Möjligtvis ett resonemangsåktenskap baserat på god vilja från den ena parten.

Föredrag framfört under Svenska barnboks-institutets bokprovning år 2000.

Cay Corneliussen arbetar fn på Länsbiblioteket i Stockholm

Biblioteksexempel från Norge

Bibliotek som "rasismefri zon". Behöver det sägas? bis frågade nyfiket bibliotekschefen i Tønsberg och Nøtterøy och upptäckte på hemsidan ett imponerande biblioteket som dessutom har juridisk rådgivning!

ADVOKATVAKTEN I TØNSBERG OG NØTTERØY BIBLIOTEK

Advokatvakten er en gratis, juridisk veiledningstjeneste i regi av Advokatforeningen i Vestfold. Den startet opp i 1995 i flere byer i Vestfold. I to av byene er denne tjenesten lagt til folkebiblioteket, slik som i vårt bibliotek i Tønsberg.

Tjenesten oppstod fordi muligheten til fri retts hjelp ble innskrenket. Advokatvakten er ment å være en muntlig veiledningstjeneste, og den begrenses til 30 minutter pr person. Vakten betjenes av praktiserende advokater i vårt distrikt, og det er Advokatforeningen som er ansvarlig for vaktlistene. Tilbudet gis annenhver torsdag kl. 17-19.

Biblioteket stiller lokaler til disposisjon og informerer om tilbudet. Informasjon om Advokatvakten legges ut på våre hjemmesider, brosjyrer deles ut i biblioteklokalene og på det kommunale servicesenteret. Dessuten annonseres tjenesten i de kommunale fellesannonsene i lokalavisen. Advokatvakten er godt besøkt, så det er nødvendig å håndtere en køordning. Dette gjøres ved å dele ut kølapper i forkant av hver vakt.

Sett fra bibliotekets ståsted er det en styrke å ha tett kontakt med Advokatforeningen. Vi har flere ganger benyttet denne kontakten i vurderingen av spesiallitteratur og juridiske spørsmål. Det er også viktig for biblioteket å kunne tilby en tjeneste som trekker nye brukere til biblioteket. Vi erfarer at mange kommer til oss for første gang, og at de mens de venter på advokatvakten, benytter seg av våre ordinære tilbud som aviser og periodika.

Slik sett får vi en gratis markedsføring av bibliotekstjenestene våre, og dette befester også bibliotekets posisjon som et møtested og et informasjonssenter. Vi har bare gode erfaringer, og vil absolutt fortsette å legge til rette for dette tilbudet.

BIBLIOTEKET SOM RASISMEFRI SONE

I november 1999 inngikk Tønsberg og Nøtterøy bibliotek en forpliktende avtale med Fellesaksjonen mot rasisme som går ut på at biblioteket er erklært som en rasismefri sone. Dette går i korthet ut på at vi forplikter oss til å ønske alle velkommen uansett hudfarge, religion eller kulturell bakgrunn. Videre har vi forpliktet oss til å informere ansatte og brukere om dette, samt til å ta enhver henvendelse om rasisme i våre lokaler alvorlig.

Så kan man spørre: Er dette virkelig nødvendig? Er ikke alle bibliotek rasismefrie soner i praksis? Mulig det, men det gjør noe med oss når vi offentlig går ut og proklamerer dette. I vår daglige bibliotekhverdag møter vi alle typer mennesker, og i vår målsetting har vi definert våre brukere til å omfatte alle som kommer inn i vårt bibliotek.

Likevel mener vi det er nødvendig å gå aktivt ut å annonsere at det er slik det skal være. Som en offentlig virksomhet er det viktig å si klart fra hvor man står. Dette forplikter og bevisstgjør alle som arbeider i biblioteket på en helt annen måte enn tidligere. Og sist, men ikke minst: dette er et viktig signal å sende ut til våre brukere, nemlig at biblioteket skal være et sted hvor alle er velkomne, og hvor alle kan føle seg trygge.

Vigdis G. Jakobsen

<http://www.tonsberg.folkebibl.no/>

Med detta bidrag av Jan Ristarp påbörjar bis en bibliotekspolitisk memoarserie i det lilla formatet. Vi har kontaktat inte längre yrkesverksamma bibliotekarier och bett dem berätta om hur deras biblioteksliv gestaltat sig. Det tilldelade utrymmet har varit begränsat och uppdraget att summera och reflektera kring händelser och skeenden som visat sig vara viktiga.

Bibliotek som yrke och politik

Jan Ristarp

En enkel föreställning

Goda bibliotek finns överallt där människor rör sig. Att kunna göra bruk av ett bibliotek avsett för allmän användning är lika självklart som att skolor finns överallt just för att de ska användas.

Så var min föreställning om biblioteken och samhället i mina tidigaste år av bibliotekskontakter.

Inte förrän med mitt eget inträde i bibliotekarieryrket gick det egentligen riktigt upp för mig att så inte var fallet. Mina unga års föreställning hade varit förenklad, närmast naiv, fick jag inse.

Biblioteken visade sig tvärtom höra till de kommande framsteg i samhället som jag redan långt innan jag börjat skolan så många gånger hade hört mina föräldrar tala länge och engagerat om som absolut nödvändiga. In i vuxenlivet hade jag tagit med mig denna samhällssyn som vilade på en trygg politisk grund byggd på solidaritet, allas lika värde och uppgiften att förbättra samhället i de sämst ställdas intresse. Därför hade jag ingen omedelbar benägenhet att se hindren och de politiska svårigheterna. Det var ju självklart att det måste bli så som ”vi och alla vi kände” insåg. Det var väl ingenting att diskutera. Samhället var ju dessutom på väg dit, på något vis, i alla fall delvis på väg dit.

Så var det alltså inte. Även biblioteken, förstod jag nu som ung vuxen, var en del av det välstånd som inte bara måste byggas med en klar politisk medvetenhet utan också ständigt måste försvaras utifrån samma slags politiska klarsyn som mina föräldrar hyst.

På så vis kom alltså själva mitt val av yrke redan från början visa sig innebära inträdet på en politisk arena av ett slag som jag så sent som åren närmast före detta val inte alls hade förstått mig jag skulle beträda. Den arena som jag närmast kom ifrån var nämligen inte omedelbart politisk utan i all enkelhet de tiljor som sägs föreställa hela världen. I mitt fall var dessa tiljor belägna i en källarteater i Malmö. I det vi företog oss där låg det politiska handlandet (om det nu går att kalla det så, vi talade aldrig om det som något sådant) i själva den uttalade ambition vi hade med vår teater, Teater23. Vi ville nämligen varken mer eller mindre än att i Sverige introducera det då banbrytande moderna teaterspråket – den absurda teatern som den kom att kallas av de akademiska uttolkarna – och därmed vidga det intellektuella fältet (och därmed väl också åtminstone på sikt det politiska). Politiken var i bästa fall en del av den konstnärliga processen, och en inte alls klart artikulerad eller tydlig del. Detta var alltså före den program-

matiskt politiska teaterns tid. Sjuttio-talets plakat- och slagordsetetik var långt borta, ännu inte uppfunnen helt enkelt. Däremot spelade vi också Brecht hos oss, så klart.

Skifte av arena

Jag upptäckte alltså att yrkesvalet, som inte på något vis styrts av politiska skäl eller ambitioner, i själva verket innehöll komponenter som inte kunde kallas annat än politiska.

Det gick också ganska snart upp för mig att yrkesutövningen – hur varierande och tillfredsställande den än var i sig – inte skulle kännas fullständig om inte dessa politiska komponenter fick göra sig gällande och ta sin plats i min reflektion över yrket.

Det gick ju att hävda, tänkte jag, att själva utövandet av yrket i sig utgjorde en politisk handling i den enkla meningen att dess syfte var att förbättra vardagen och höja kunskapsnivån för många människor. Det gick att formulera ett mål för detta arbete som inte tog sikte bara, eller kanske inte alls, på den egna utvecklingen. Jag stod inte själv i centrum i mitt bibliotekariejobb, kunde jag säga mig. Det var de andra, upptäckte jag, dem som jag skulle hjälpa att komma åt det som jag så väl visste biblioteket rymde, som var föremålet, det enda föremålet, för min

yrkesutövning. Det var en märklig upptäckt att göra för en ung människa på väg in i ett ”riktigt” yrke, baserat på en akademisk och en specialexamen, och med en mer eller mindre uttalad förhoppning om att bli bättre och bättre i detta yrke för att till sist bli duktig nog att kunna styra och ställa över allt vad bibliotek heter – i en stadsdel, en stad, eller varför inte i hela landet.

Förbättringarna av de olika kvaliteterna i yrket hade alltså inte bara med mina egna resurser att göra, sa mig denna upptäckt, och inte heller bara med mitt ”eget” biblioteks möjligheter. De var tvärtom i hög grad beroende av tankar och beslut i helt andra rum än bibliotekets egna, i dem i ett stadshus t.ex. De tankarna och besluten hängde samman med överväganden som inte alltid stod att känna igen som dem som det spekulerades om i bibliotekets kafferum. Men det var de som gällde. Och så länge de som satt i dessa rum drog åt samma håll som vi i kafferummen ville att det skulle dras, så tyckte vi att de var kloka nog, oavsett vad deras ställningstaganden grundades på. Detta tilldrog sig nämligen under de glada decennierna sextio- och sjuttio-talen, då den permanenta expansionen av den kommunala sfären av oss medverkande upplevdes som det naturligaste av tillstånd. Det var den tid då de räknasätt en budgetansvarig bibliotekarie behövde behärska hette addition, addition, addition och addition.

Men bortom och bakom den ibland till uppsluppenhet gränsande lätthet varmed det under de åren – oftast – gick att placera in bibliotekens vikt och betydelse i det kommunala ansvarsreviret, hur detta än var partipolitiskt utmärkt, skulle det visa sig att det fanns helt andra politiska verkligheter. Dessa var sådana som rymde hela skalan av de oförutsägbare, svärförklarliga omsvängningar, obstruktioner och taktiska knep som hör den politiska vardagen till. De kom efterhand att dominera den scen som blev mitt

bibliotekarieliv.

Tafatta socialdemokrater

En sådan oförutsägbarehet – och för mig med min bakgrund en smärtsam sådan – var den tafatthet och ibland närmast rädsla som jag upptäckte att många socialdemokrater närmade sig biblioteksfrågorna med. Det var som om de inte kände sig riktigt hemma i biblioteksdiskussionerna när dessa förflyttats från deras eget revir i de gamla studiecirkelbiblioteken till de neutrala kommunalrummen. Så tänkte jag ibland, men kunde likväl inte förstå att det skulle behöva förhålla sig så. Studiecirkelbiblioteken hörde ju dock till den tid i arbetarrörelsens historia då de grundläggande tagen skulle tas för att få till stånd ett någorlunda rättvist samhälle. Nu var ju en del av de målen uppnådda, bland andra det om allas tillgång till kunskap och läsning på lika villkor, inte minst genom tillkomsten av allmänna bibliotek i alla kommuner. Nu borde man väl vara stolt och inte räddhågsen, aktivt pådrivande och inte ängsligt tveksam. Skapandet av goda bibliotek för alla var ju ett lyckat vänsterprojekt, borde de tycka, de socialdemokratiska politikerna. Nej, det var som om en gammal halvunken antiintellektualism hade stuckit upp sitt huvud i den socialdemokratiska bilden av det allmänna biblioteket. Det var som om man kände sig osäker inför bibliotek som verkade styras av en ohelig allians mellan högljudda vänsterister och borgerliga politiker.

Den socialdemokratiska avogheten eller åtminstone tveksamheten – vad den nu än grundade sig på – yttrade sig på många sätt. Man ville inte låta (den socialdemokratiska) staten ta mer än ett försiktigt begränsat ansvar. Man ville inte, när ekonomin började kärva, driva vidare den utveckling som de starka decennierna lagt grunden till utan anbefalldes biblioteken att bidra med sin lilla skärv till de allmänna kommunala nedskärningarna. Man vågade aldrig se folkbiblioteken som en del av det samlade utbildningssamhället och dess

möjligheter och ansvar. Man ville inte göra biblioteken till ett av flera paradnummer i den socialdemokratiska välfärdsstaten. Allt för enkelt och gärna överlät man till andra partier att ta initiativ – i den utsträckning som nu detta skedde – till förnyelse och utveckling.

Allt detta var hos mig behäftat med en känsla av besvikelse. Men å andra sidan upplevde jag inte så sällan att det hos socialdemokratiska politiker under den där programmatiska ytan av försiktighet kunde finnas en genuin drift till att diskutera biblioteken också i allmänpolitiska och ideologiska termer. När jag till exempel 1984 var med om att överlämna den föga omstörtande utredningen Folkbibliotek i Sverige, som jag suttit med i som Vänsterpartiets representant, till kulturministern, Bengt Göransson, tog han, som på den tiden var en stark motståndare till en bibliotekslag, endast upp till diskussion (och en livlig sådan) den reservation till förmån för en bibliotekslag som jag fogat till slutbetänkandet.

Men en ännu större effekt på folkbibliotekens plats i det politiska fältet än de olika partiernas agerande vill jag hävda att de många kommunala omorganisationerna haft.

Bibliotekens lägre vikt

Åtminstone i formell mening och trots sin blygsamma ekonomiska tyngd tillmättes folkbiblioteken tidigare den politiska digniteten att ha direkt koppling till de beslutande politiska instanserna. Under några år under åttiotalet, när jag hade lämnat yrket för andra uppgifter, kunde jag som ledamot i Stockholms biblioteksnämnd för Vänsterpartiet uppleva att möjligheten att flytta en fråga från biblioteksnämnden till kommunstyrelsen inte var oövervinnligt lång. Det gällde dock att vara snabb i fingrarna, eftersom det inte är många minuter ett ärende på kommunala bord i huvudstaden bestås med.

Men jag fick alltså uppleva hur biblioteken kopplades ner från en sådan

position till en roll av betydligt lägre politisk vikt och status. Den långa raden av grumligt motiverade omorganisationer av den kommunala förvaltningen har jag under min tid fått se fara fram som höststormar genom bibliotekslivet. En del av resultatet av detta kan väl jämföras med sådant som stormar brukar åstadkomma.

Energiskt pådrivna av Kommunförbundet, som jag sett förvandlas från en bibliotekspositiv till en biblioteks-negativ storhet, har kommunerna ivrigt anammat ett slags vulgariserad stordriftsfilosofi, i akt och mening – får man väl hoppas – att göra ett bättre jobb för medborgarna. Om det blivit så kan man nog diskutera. Vad som däremot skett är att kommunerna inte bara förflyttat biblioteksfrågorna längre från centrum av de kommunala processerna, de har också bidragit till den pågående förvandlingen av den parlamentariska demokratin från ideologi till en servicedemokrati. De kommunala bibliotekens öde i de organisatoriska omstöpningarna kan nämligen gott, tycker jag, ses som exempel på hur effektivisering och professionalisering har tagit överhanden i det politiska livet, hur politikens

uppgift blivit att förvalta förvaltnings-apparaten och dess förmåga att producera och leverera service.

En mångfaldernas scen

Kontentan av korta reflexioner av det här slaget blir dock för min del att det varit arbetet med och i bibliotek som lett mig till ett politiskt engagemang. Det har varit de arbetsuppgifternas roll och betydelse i ett konkret vardags-sammanhang som gett kontur och skärpa åt ett politiskt ställningstagande, på samma gång som de bidragit med djup och relief åt samhällsfrågor i stort. Den politiska dimensionen har också för mig gett yrkeslivet luft och energi. Jag har aldrig någonsin upplevt biblioteksarbetet som endast ett arbete – om än aldrig av så stor vikt för så många och så tillfredsställande för sin utövare. Det har för mig alltid rymt en lockelse att tränga bakom dess välordnade fasader och se efter hur saker och ting hänger samman, hur det kommer sig att de ser ut just så här och var möjligheterna att ändra hålls gömda.

Därför har jag också ofta störts av den småskalighet som gärna blir dominerande i biblioteksvärlden, av den böjelse för detaljerna och upphöjandet av dem

till styrinstrument som går att märka hos många kolleger, och som ofta är det som utomstående först lägger märke till i bibliotekens sätt att hantera sina åligganden. Jag tror att avsaknaden av en förmåga eller en vilja att se sammanhang och större perspektiv kan innebära en svårighet för att vinna förståelse, i till exempel politiska kretsar, för vidden och tyngden i bibliotekens roll och betydelse.

Jag kan väl inte påstå att jag själv i varje ögonblick i mitt biblioteksliv vägletts av de stora sammanhangen, det tror jag inte bara är svårt, antagligen omöjligt, utan kanske också ödeläggande för ens möjligheter att få något utträttat. Men när vi fick till huvudbibliotekets Annex i Stockholm med dess överdådiga tidnings- och tidskriftsrum och dess IT-bibliotek som var tänkt att bli till något aldrig tidigare skädat av framåtsyftande informations-satsning och med dess grupp av intellektuellt nytänkande entusiaster som stöd bakom scenen – då kändes det som om världens hela mångfald rent konkret och fullständigt självklart tog plats i biblioteket. Invigningen av det biblioteket var en upplevelse av ett slag jag önskar alla i det här yrket.

Jan Ristarp är född 1935, uppvuxen i Malmö, fil. kand., biblioteksskola 1962, har bl a varit bibliotekarie vid Malmö stadsbibliotek, chef för Kulturrådets litteratur- och biblioteksavdelning, vid Stockholms stadsbibliotek planeringschef och chef för Huvudbiblioteket; medverkat i en rad utredningar inom biblioteksområdet; från dess etablering 1998 till oktober 2000 chef för IFLA:s kontor för yttrande- och informationsfrihet i Köpenhamn, FAIFE; har översatt afrikansk skönlitteratur, bl a Ben Okri (Nigeria) och Ngugi wa Thiong'o (Kenya)

Vinjett till serien av Anna Hahr, verksam på länsbiblioteket i Karlstad

100 år sedan skillnaden mellan rika och fattiga var så stor!

Robert Wade, professor i politisk ekonomi vid London School of Economics hävdar i en artikel i ansedda *The Economist* (28/4 2001) att de globala orättvisorna vad gäller inkomst per capita förstärkts oroväckande under 1980- och 90-talet. Man får gå 100 år tillbaka i tiden, till förra sekelskiftet för att hitta en lika stor skillnad mellan rika och fattiga i världen som idag.

Wade polemiserar mot dem som hävdar att länder som Indien och Kina blivit "rikare", vilket skulle bero på den ekonomiska "globaliseringen". De som gynnats av globaliseringen är vissa storstäder i t.ex. Kina och ett fåtal nyrika i Sovjetunionen och Indien, men det stora flertalet bönder i dessa länder har tvärtom blivit fattigare, hävdar Wade. Genom att räkna med den s.k. "Gini-koefficienten" som används för att beräkna ekonomisk demokrati kan Wade peka på en kraftigt ökad ekonomisk global ojämlikhet under de senaste 20 åren.

Av jordens 6,2 billioner invånare lever cirka två tredjedelar i "fattigdom". Även jämförelsevis "fattiga" amerikaner (de allra fattigaste tio procenten i USA) är rikare vad gäller medelinkomst än den fattiga två-tredjedelen av jordens befolkning. Anledningarna är främst tre: 1) Den ekonomiska utvecklingen i världens stora städer har utarmat landsbygden, 2) Befolkningsökningen i tredje världen har inte kunnat minskas, 3) Stora fattiga delar av världen med stor befolkning som Afrika, Kinas, Indonesiens och Indiens landsbygd har blivit fattigare. Följden blir sociala problem och oroligheter som gränsar till krig i områden som Mellanöstern, Centralasien, Ryssland och Afrika.

Wades artikel är ett memento till de nyliberala och för den skull även socialdemokratiska ekonomer som lyckats trumfa igenom sina teorier och åsikter i snart sagt alla i-länders regerings- och riksdagskretsar. Wades data bygger på en gigantisk undersökning som Världsbanken gjort, där 85 procent av världens befolkning ingått, åren 1988-1993. Trots de alarmerande siffrorna har Världsbanken och IMF inte reagerat. De styrande i världen tror uppenbarligen fortfarande på den ekonomiska "globaliseringens" positiva effekter på länder som Kina och Indien. Wades siffror visar motsatsen.

"Growing inequality is analogous to global warming", skriver han. "Its effects are diffuse and long-term" och kan därför nonchaleras av dem som styr världens finanser. Först när hela världsekonomin hotas, ekonomiskt eller politiskt, kommer världen att reagera. Men då kan det vara för sent.

Mats Myrstener

Ringar på vattnet –

BiS' och Afrikagruppernas utställning om tre biblioteksprojekt i södra afrika

"Hej!

Nu har jag haft delar av utställningen "Ringar på vattnet" på skolbiblioteket ett par veckor – se <http://www.skolor.lund.se/linero/skolbibl/ringar.htm>

Igår satte jag upp den på en fest med ca 100 Afrikaintresserade människor. Det tar 1,5 tim att sätta upp hela utställningen ungefär. Kanske bra att veta för er som ska ha den. Festen ordnades av föreningarna Molo, Bizim och ABF Skåne och hette Afrikanska harmonier och bjöd på somalisk mat, marimbaspel, körsång och Afro Tiambo-trummor! Vi var fyra skolbiblioteksmänniskor där från vår lilla Afrikagrupp inom Skolbibliotek Syd.

Många såg utställningen och var intresserade och berättade om sitt eget engagemang i länderna."

Maud Hell, Vikingaskolan i Lund

Under tiden 18 mars-12 april kommer de tre uppsättningarna att finnas på Fisksätra bibliotek, Örbero universitetsbibliotek och på ett bibliotek i Malmö. Information om utställningen av Bodil Hildeman, Möln-dals bibliotek, 031-67 75 70. bodil.hildeman@molndal.se

Jag ser honom. Men vem vill veta det?

Han kommer. Han är här. Det är sant. En lätt ilning går genom min kropp när vi får ögonkontakt. Det är bara en meter och en säkerhetsvakt emellan oss. Nedanför i salongen finns flera tusen kvinnor främst från världen utanför EU.

Han lämnar mig på den obekväma stolen på podiet när han antrar, på något stapplande steg, talarstolen. Han börjar på Kuba, går igenom hela världen. Kroppsrörelserna ändras snabbt från stela till karismatiskt säkra och vida. Men den engelske simultantolken i mina öron börjar bli trött. Det har gått två timmar och en ny dag har börjat gry. Det blir ytterligare två timmar av fascinerande samhällskunskap på spanska. Och en allt kortare version på engelska.

Jag antecknar febrilt, vilket scoop. Jag ser rubrikerna. ”Kubas ledare prisar EU på internationellt kvinnomöte i Havanna” eller ”Svensk journalist hamnade av misstag på hedersläktaren på uppföljningsmöte av FN:s fjärde internationella kvinnokonferens”.

I anteckningsboken har jag redan ett otal rubriker och ingresser, brödtexten fyller jag i när jag kommit hem.

Hemma. Vem är intresserad av att 3000 kvinnor träffats i Havanna för att prata om kvinnans situation i världen?

Igen.

Jo, eventuellt någon sällsynt vänstertidskrift.

Han släpar, suckar, svettas. Jag möter honom på väg ut från sjukhemmet. Han har några steg kvar till den väntande bilen. Våra blickar möts inte. Hans pekar neråt. Ryggen är krökt. För honom finns inte de gyllene entrédörrarna till högkonjunkturen, utan de slitna bakdörrarna till soprummen. Han öppnar säcken och jag får en lektion i samhällskunskap. Urinstanken fräter i näsan. Hans säck är fylld med tunga välanvända blöjor. Ingen har tid att följa de gamla till toaletten längre. Och ingen tänker på avfallsberget som konsekvens, det bara växer.

Jag antecknar febrilt – kanske ett scoop. Jag ser rubrikerna.

”Går det verkligen bra för Sverige?” eller ”Han riskerar sin hälsa för att ta hand om avfallet”.

Men vem är intresserad av en soggubbe när det finns börsanalytiker?

Ingen

Jo, vilken tur den finns kvar, personaltidningen.

Han blickar ut över den tomma arenan på väg till arbetet. Gräset är välklippt. Bara fem gånger under hela året har den använts, men den vårdas som ett litet barn.

Det är redan kö när han kommer fram. Alla är där, utom de som brukar sitta på hedersläktaren fem gånger om året. Han försöker hjälpa alla. Men böckerna räcker inte riktigt till. Hans blick hinner inte möta min. Mellan två låntagares väsensskilda frågor undervisar han mig i samhällskunskap i reality, som mina kollegor skulle säga. Han jämför kostnader, utnyttjandegrad, värde för demokratin etc.

Jag antecknar febrilt. Jag ser rubrikerna framför mig. ”Katastrofalt dåligt utnyttjade av nya Ullevi” eller ”Köerna på biblioteket växer medan åskådarläktarna gapar tomma.”

Troligen inget scoop, för vem skulle våga ifrågasätta männens arena?

Ingen

Jo – kanske en kvinnotidskrift eller någon liten radikal kulturtidskrift.

Men vem skulle vilja publicera allt detta?

Ingen.

Jo, bis – tur att den finns för åtminstone där kan demokratifrågor likt nyhetsvärdering och mångfalden i media ventileras och debatteras eller ...?

Vågar den möta min blick?

Gunnel Atlestam

Vem tar nu ansvaret?

Recension av *BIBLIOTEKSPLANER – EN IDÉSKRIFT*. Utg. av Svensk Biblioteksforening 2001.

Anna-Lena Höglund

Svensk biblioteksforening har valt att formulera titeln på boken om biblioteksplanering *Biblioteksplaner – en idéskrift*. Boken är också en provkarta på idéer om hur folkbiblioteket kan planera sin verksamhet – eller kanske snarare – idéer om vilken inriktning det bör ha för att skaffa sig en framträdande plats i ett utbildningssamhället.

Boken är en god introduktion för både kommunpolitiker med ansvar för bibliotek och för professionella biblioteksledare och andra biblioteksanställda. Den ger i kombination med de konferenser, som biblioteksforeningen arrangerar, förhoppningsvis incitamentet till att starta ett planarbete.

Det är emellertid synd att flera av artiklarna så starkt och ibland ensidigt fokuserar på folkbibliotekets roll för utbildning och för information till näringslivet. Detta är visserligen viktigt, särskilt det förra, men genom att skriften övervägande har denna inriktning blir risken att folkbibliotekets uppgift som folkbildare och förmedlare av skönlitteratur, barnlitteratur och annan humaniora liksom dess uppgift inom äldreomsorg och annan omsorg kommer i bakgrunden. Biblioteksforeningen har själv formulerat vad en biblioteksplan är, något som citeras i förordet av foreningens ordförande:

Med en biblioteksplan avses ett politiskt förankrat styrande dokument som omfattar en analys av det samlade biblioteksbehovet i en kommun och åtgärder för hur dessa behov skall tillgodoses. Denna biblioteksplan skall förutom folkbiblioteksverksamheten också innefatta biblioteksbehovet vad gäller utbildning, omsorg, vård och näringsliv.

Jag ställer mig något undrande till formuleringen att biblioteksplanen förutom folkbiblioteksverksamhet också skall innefatta biblioteksbehovet vad gäller /...../ omsorg, vård och näringsliv. Varför har man brutit ut just dessa områden, liksom servicen till utbildningen, från folkbiblioteksverksamheten?

Man jämför dessutom behovet inom vård och äldreomsorg med behovet hos näringslivet. Är inte behovet inom omsorg och vård mer centrala för folkbiblioteket, medan service till näringslivet, enligt min mening inte tillhör de centrala uppgifterna, som skall ställas gratis till medborgarnas förfogande?

Fyra kommuners planeringsarbete

Fyra kommuner redovisar sitt biblioteksplanarbete i var sin mycket ambitiös beskrivning. Den kulturstrategi som **Ulricehamns** kommun redovisar tar upp de för folkbiblioteket grundläggande uppgifterna på ett föredömligt sätt. Man beskriver exakt hur man skall arbeta för att den prioriterade gruppen barn och ungdomar även i verkligheten skall bli prioriterad. Klart och rakt sägs att alla grupper inom barnhälsovårdens föräldrautbildning skall bjudas in till information och studiebesök och att alla 6-åringar och elever i årskurs 4 och 7 skall bjudas in till organiserade studiebesök på biblioteket. Detta står alltså redan i den övergripande strategin, vilket kanske inte är enligt planeringshandboken men det har ett stort värde, eftersom åtgärderna, om planen antas av fullmäktige, blir tvingande och därför med nödvändighet får resurser för att genomföras.

Däremot beskriver den artikeln inte alls hur man skall följa upp verksamheten för att se om man lyckas närma sig målen. Det gör däremot nästa artikel, som kommer från **Haninge** kommun. Den beskriver en utomordentligt noggrann och insiktsfull planeringsmetod. Arbetet med planen startar med en omvärldsanalys och en vision för bibliotekets plats i kommunen 10 år fram i tiden.

Utifrån detta kommer man fram till en verksamhetsidé för biblioteket och från den sällar man fram de grupper i samhället som särskilt skall prioriteras.

Därefter fastställer man för 2 år framåt resultatmål och vågar sig dessutom på att ge servicegarantier. Detta senare är för svenska bibliotek än mer ovanligt än skrivna och antagna biblioteksplaner.

Det enda som fattas i denna framställning är hur man rent konkret går till väga och hur man bryter ner resultatmålen till mätbara resultat för att kunna göra en uppföljning. Men det tillhör ju inte idéerna utan hur de konkret skall implementeras.

Norräljes bidrag är en konkret beskrivning av det idé- och planeringsarbete som gjorts för folkbibliotekets uppdrag inom utbildningssamhället. Det dokument som blivit resultatet av detta arbete har ställt biblioteket i samhällets fokus och klargjort dess betydelse för en kommuns utveckling och tillväxt. Ett resultat av arbetet är ett sk biblioteksråd,

som skall utarbeta den årliga biblioteksplanen i vilken inte bara folkbibliotekets roll inom utbildningen skall ingå utan även flera andra verksamheter. I rådet skall förvaltningscheferna inom Kultur och fritid, Barn och skola, Utbildningsnämnden, Bibliotekschefen samt Kommundirektören skall ingå. Detta senare är uppseendeväckande och något av det mest positiva som hänt för folkbiblioteket: att folkbiblioteket anses så betydelsefullt att kommunens högste tjänsteman skall ingå i en grupp som skall formulera framtida biblioteksplaner. Det är verkligen en idé för alla andra kommuner att ta efter.

Det fjärde exemplet faller lite utanför ramen. Jag menar inte alls att det är ointressant, tvärtom. Det är ett utomordentligt värdefullt samarbetsprojekt, som här redovisas mellan några kommuner i **norra Västerbotten**. Även detta projekt fokuserar på folkbibliotekets roll inom utbildningen, framförallt vuxenutbildning och den högre utbildningen. Projektet avser att pröva de olika tekniska möjligheter som finns för att medborgarna var de än bor och befinner sig skall kunna komma åt den information de behöver. Något mycket viktigt som lyfts fram här är kontakterna med dels – självklart – kommunpolitiker inom kultur och utbildning i alla kommunerna men också med institutioner utanför den smala folkbiblioteksvärlden, t ex universitetet och länsarbetsnämnden. Men för att ett sådant projekt verkligen skall lyckas, krävs att det finns verksamhetsplaner i varje kommun.

En politikers bibliotekssyn

En politiker har beretts plats i denna bok, Kent Johansson, regionråd från Västra Götaland och väl känd inom folkbiblioteksvärlden som debattglad och initierad företrädare för biblioteken. Han har en djup och långvarig förankring i folkbiblioteksvärlden. Med skärpa driver han linjen att lika väl som att det behövs byggnadsplaner och olika fysiska översiktsplaner i en kommun så behövs biblioteksplaner. Detta borde vara självklart liksom att en plan bör utarbetas och antas i samspel med övriga kommunala planer. Han understryker också vikten av att planen antas av kommunfullmäktige.

Varje länsbibliotek kan avundas Västra Götalands, som har en sådan politiker att arbeta med. Dess chef, Lena Skoglund, pläderar i sitt avsnitt i boken för biblioteksplaner såväl på det nationella som det regionala planet.

Att länsbiblioteket bör spela en roll i kommunernas planeringsarbete ser jag som en självklarhet, vilket också tas upp av Skoglund. Länsbiblioteket kan och måste skaffa sig kompetens för att kunna stödja kommunbiblioteken i deras arbete. Stora utbildningsinsatser krävs om biblioteksplaner i varje kommun skall bli verklighet. Länsbibliotekets roll i detta sammanhang som i så många andra är att ställa sin kompetens till förfogande, stödja bibliotekscheferna i deras arbete men även genom en aktiv insats att samla in uppgifter för hela länet, som kan behövas vid upprättandet av en plan,

göra en analys och ställa den till förfogande för kommunbiblioteken.

Lena Skoglund menar att det inte förekommer en tillräckligt aktiv och öppen dialog mellan staten och kommunerna om folkbiblioteket. Ett biblioteksplanearbete skulle kunna vara motorn, säger hon, i en sådan fortlöpande dialog.

Länsbiblioteken skulle kunna vara verktygen för att denna dialog ständigt hålls levande.

Men hur gör man?

Det kapitel i denna idébok, som är det mest konkreta och som, kan man säga, sammanfattar de övrigas idéer till en praktisk handledning är Elisabeth Axelssons avsnitt om metoder att ta fram en biblioteksplan.

Det avsnittet är en början till en metodbok, som säkert är nödvändig att skriva, om man vill att alla kommuner skall kunna skapa biblioteksplaner. Det finns nämligen mycket stora brister hos biblioteksledare – och, vågar jag påstå, även hos länsbiblioteken – om hur man egentligen gör.

Här beskrivs steg för steg vad som måste göras. Dessutom finns här med alla olika uppgifter som ett folkbibliotek kan ha. Både informationsuppgiften och kulturuppgiften finns med i det avsnitt, som heter Konstruktion av biblioteksplan. Axelsson ger en mer heltäckande bild av planeringsprocessen än något annat avsnitt, möjligen med undantag för Niclas Lindbergs avsnitt om Haninges biblioteksplan, men mera pedagogiskt och metodiskt. Här tas också upp det inte minst viktiga uppföljnings- och utvärderingsmomentet, som är en nödvändig ingrediens i ett planeringsarbete, om man verkligen vill nå de mål man ställer upp.

Avsnittet avslutas med Vem gör planen? Vem utvärderar? Vem beslutat?

Också dessa frågor tas upp endast i detta avsnitt. Ingen har emellertid poängterat att ett stort ansvar faller på bibliotekschefen. Jag är nämligen övertygad om att det i de allra flesta kommuner inte är politikerna, som tar ett initiativ i denna fråga. Det måste komma från biblioteket självt. Någon måste formulera varför det finns behov av en biblioteksplan. Att våga ta den kontakten med ledande politiker i kommunen och att skarpt formulera sig och kräva att folkbiblioteket tas på riktigt allvar är en utmaning för varje bibliotekschef.

Biblioteksföreningens initiativ till denna bok är gott. Nu får vi bara hoppas att det konkreta arbetet kan starta. Nu ligger bollen hos alla kommunbibliotekschefer och hos länsbiblioteken men kanske allra mest hos staten och på utbildningsdepartementet, som förhoppningsvis kommer med ett förslag till ändring av bibliotekslagen. I den bör det stå att biblioteksplaner är obligatoriska.

Anna-Lena Höglund är pensionerad länsbibliotekarie i Östergötland och aktuell med skriften Strategisk mediaplanering för folkbibliotek

Hög tid nationalisera artikelsöket!

Lennart Wettmark

För tio år sedan havererade en idé om att skapa en nationell statligt garanterad indexering av 1.000 svenska tidskrifter. Sen dess har på marknaden utvecklats en rad olika webbaserade artikeldatabaser. För att upprätthålla och utveckla åtkomsten av ett brett urval artiklar till ett överkomligt pris bör frågan om samordning och statliga insatser tas upp igen.

600 indexerade artiklar ur tidskriften *bis* kan vara ett själviskt skäl till att vilja värna om databasen ArtikelSök. I själva verket skulle redaktören för *Afghanistan-Nytt* eller för delen *Moderna tider* kunna tycka likadant. Totalt 1,3 miljoner artiklar från 550 tidskrifter som *Afrikabulletinen* eller *Bang* eller *Vår lösen* gör att biblioteken har anledning att vara tacksamma. ArtikelSök startade 1979 som en elektronisk fortsättning av indexering med rötter i tidigt 1950-tal.. Grunden är förstås bibliotekens behov av att samordna sitt registreringsarbete av tidnings- och tidskriftsartiklar för att undvika en massa dubbelarbete.

Information flödar och behovet av överblick är större än någonsin. De stora dagstidningarna satsar genom *PressText* och *Mediearkivet* på att samla och göra sina artiklar tillgängliga i fulltext. I *Presstext* kan man nu även hitta fulltextartiklar från *Vi* och *Månadsjournalen*. Genom ett abonnemang på *Affärsdata* når man inte bara börs- och företagsinformation utan 1,5 miljoner artiklar från numera 60 olika tidskrifter om ekonomi och arbetsliv.

Alla tar de betalt, men ingen tillnärmelsevis så mycket som ArtikelSök. Bibliotek kan få betala tio gånger så mycket i årskostnad för att få reda på i vilken tidskrift en viss artikel återfinns. Och då ändå ha kvar arbetet med att få tag i en kopia av artikeln. Det problemet har man i ännu högre grad hos lågpriskonkurrenten *Skolsök* från *Frimanzon & Wall* i *Nyköping* som erbjuder 40.000 artikelreferenser från 200 tidskrifter för en tusenlapp och säkert är ett attraktivt alternativ för många skolor.

Mot den bakgrunden är det inte konstigt om en del bibliotek (och framförallt många skolor) tvekar inför ett abonnemang på ArtikelSök och väljer att förlita sig på *Mediearkivet/Presstext* eller någon annan billigare och mera praktisk lösning. Resultatet blir en långsam likriktning. De udda rösterna i de små tidskrifter kommer att få allt svårare att göra sig hörda. Står då inte det viktigaste i *DN* eller *Aftonbladet* eller någon annan av de stora tidningarna? Det ligger kanske nära till hands att tänka så för många. Men av exakt samma skäl som staten varje år satsar drygt 20 miljoner på produktion och distribution av kulturtidskrifter för att bredda debatten - av de ovannämnda tidskrifterna får

Afghanistan-Nytt 75.000, *Bang* 500.000 och *Vår Lösen* 100.000 i år - så borde även något satsas på att göra äldre nummer tillgängliga. Att en ny artikel får uppmärksamhet bland sina prenumeranter eller biblioteksbesökare är förstås bra. Men vad händer när det numret ersätts av ett nyare? Hur lever artiklarna vidare?

Kvalitet i informationssökningen

Bibliotekarier har som sitt arbete att leta fram information. Arbetar man som bibliotekarie inom utbildningsväsendet för man en ständig kamp för att hävda kvaliteten i informationssökningen. Utbildning i informationssökning handlar om att visa på bra sökverktyg och hitta relevant information. Merparten av Sveriges utbildningar har inte ett eget bibliotek. Även bland dem som har det gäller det att bekämpa den enkla vägens informationssökning, dvs att bara behöva trycka på några tangenter och på så vis få en uppsättning texter.

ArtikelSök, som genom ett bredare urval tidskrifter framstår som en kanal också för de udda, alternativa åsikterna - de där åsikterna som så småningom kanske visar sig vara "de rätta" - sitter alltså litet trångt i konkurrensen från de breda mediernas databaser. Rimligen går det att organisera arbetet med ArtikelSök bättre. Gränssnitt och funktioner bör utvecklas. Prissättningen ses över. Kanske spelar det in att Bibliotekstjänst - understödd av sitt symbiotiska förhållande till biblioteken - länge haft en monopolställning.

ArtikelSök arbetar med både tidskrifter och dagstidningar. Kulturpolitiska och pedagogiska dimensioner blandas. ArtikelSök har gradvis utvecklats till en alltmer kommersiell produkt på en marknad. Den är ganska arbetsintensiv; Ett femtontal personer är anställda för att läsa igenom och bedöma för att kunna göra ett bra urval. ArtikelSök har antagligen inte utvecklats till den vinstmaskin som Bibliotekstjänst hoppats på.

Statlig angelägenhet

Den fråga man ställer sig är om inte staten återigen måste ta sig en allvarlig funderare på om inte det ArtikelSök står för är en sorts nationell angelägenhet i stil med *Libris*, stödet till kulturtidskrifter och andra åtgärder för att öka mångfalden?

Om man omvandlar ArtikelSök till ett nationellt uppdrag (och ser över möjligheterna att samordna och utveckla indexerings av artiklar nationellt) kan man se till att den blir billigare för biblioteken och på så vis tillgängligare. Risken finns annars att antalet indexerade tidskrifter kan komma att öka och minska allt efter Bibliotekstjänsts lönsamhetskalkyler och en dyster dag står en massa kulturtidskrifter där övergivna, hänvisade till sina egna register och informations-sökningen fragmentariseras ytterligare.

Vad säger staten?

Staten kan i det är sammanhanget vara Skolverket för den pedagogiska betydelsen av att kunna leta i ett rikt utbud av artiklar eller Kulturrådet som värnare av kulturtidskrifterna eller BIBSAM vid Kungliga Biblioteket som har till uppgift att tänka rationellt kring medieförsörjningen till biblioteken. Kontakter bis tagit verkar tyda på att frågan är helt inaktuell.

Ann Wiklund med uppdrag att inom Skolverket verka för skolbiblioteken är tveksam och menar att Skolverket inte kan gå in på enskilda produkter:

-Att det är en demokratisk rättighet och viktigt för elever och lärare att ha tillgång till olika medier och till information, poängterar Skolverket bl a i projekt Språkrum och Kolla Källan! Vilka dessa medier ska vara, avgörs dock av den enskilda skolan. Skolornas satsningar och tillgång till licensdatabaser varierar kraftigt över landet, särskilt i grundskolan. Skolverket bidrar därför med medel till projekt KULDA - konsortieupphandling av licensdatabaser - för att identifiera möjligheter och problem med att låta konceptet med konsortieupphandling även omfatta skolbibliotek.

Också Kulturrådet hänvisar till KULDA-projektet för att pressa priserna genom gemensam upphandling och på så vis värna om bibliotekens förmåga att förse sina nyttjare med tidskriftsmaterial.

- En gång i tiden subventionerade Kulturrådet och dess föregångare ArtikelSök. <Mera exakt förlustbidrag till Svenska Tidningsartiklar, enligt andra uppgifter. Red. anm.> I längden blev det en sammanblandning av kommersiella och kulturpolitiska intressen, menar Birgitta Modigh ansvarig för de här frågorna på Kulturrådet. Hon menar att Lånecentralen i Malmö "snabbt och effektivt" kan effektuera kopiebeställningar och på så vis motverka den nackdel biblioteken har av att inte kunna nå textmaterialet online.

Det faktum att Bibliotekstjänst i allt större omfattning blivit ett av många vinstdrivande företag inom mediemarknaden (med Svensk Biblioteksforening som en allt mer marginaliserad delägare) gör det uppenbarligen svårare att hitta en lösning på ett nationellt behov.

Det bekräftas också av Gunilla Jonsson, avdelningschef på KB, som påminner om att KB för fem-sex år sedan av just de skäl som redovisas i den här artikeln försökte nå en uppgörelse med Bibliotekstjänst om att skapa en samordning på nationell nivå. Det misslyckades. Gunilla Jonsson

konstaterar att ArtikelSök som kommersiell produkt och med monopolställning inte ville samverka med staten (KB) på villkor som KB kunde acceptera.

Nu har istället inom ramen för Libris vuxit fram ett "givande" kooperativt indexeringsarbete som manifesterar sig i ett tiotal ämnesdatabaser som innefattar indexerade artiklar från tidskrifter, årsböcker och samlingsverk. Gunilla Jonsson är pessimistisk. När de ursprungliga diskussionerna med Bibliotekstjänst skedde menar hon att förutsättning fanns att få regeringsanslag för en samlad insats.

-Om ArtikelSök såsmåningom prissätter sig ut ur marknaden kan frågan bli aktuell igen, men resurserna för en samlad insats uppstår inte automatiskt, konstaterar hon.

STURE- Svensk TidskriftsUtREDning

Jan-Erik Malmqvist - artikelsökeriets grand old man, som nu istället är redaktör för Ikoner - ger ett annat perspektiv på försöket att i början av 1990-talet "förstatliga" ArtikelSök och skapa en nationell bibliografering av tidskriftsartiklar. Han lade entusiastiskt fram den utredning som den gången startade förhandlingar, som aldrig kom att leda till någon lösning. 1990 kom hans Tidskriftiana (rapport från Statens Kulturråd 1990:2) Nyligen räddade han restupplagan från Kulturrådets förråd.

Ambitionen var hög; Artikel-Sök skulle etappvis utökas till att omfatta 1.000 tidskrifter. I slutkapitlet redovisas olika modeller för samverkande insatser av KB, Bibliotekstjänst och andra indexerande institutioner. Av detta blev alltså inget. De vetenskapliga biblioteken gjorde motstånd mot att ett kommersiellt företag skulle ges statliga pengar och Bibliotekstjänsts styrelse hyste samtidigt förhoppningar om att Artikel-sök skulle kunna vara en starkt utvecklingsbar affärsidé och var heller inte särskilt angelägen. Kvar finns en kartong böcker på Jan-Erik Malmqvists rum på Bibliotekstjänst.

Och...?

Sådant är läget. Kanske kommer Bibliotekstjänst och staten såsmåningom av utvecklingen att tvingas inse att en nationell, samordnad tidskriftsdatabas måste till. Behöver någon friska upp minnet av 1990 års utredning kontakta Jan-Erik Malmqvist!

Den framgångsrika sammansmältningen mellan Libris och Bibliotekstjänsts Burksök till den via nätet fritt och lätt tillgängliga samkatalogen för svenska folk- och forskningsbibliotek, bibliotek.se, visar att det är möjligt. Bibliotekens behov av att kunna erbjuda en kvalificerad överblick av det svenska tidskriftsutbudet gör det nödvändigt!

IT och folkbibliotek – ett genusperspektiv

Klarar folkbiblioteken av att samtidigt vara informationscentraler och kulturförmedlare? Bosse Jonsson knyter i en undersökning an till två sociologiska teorier för att diskutera om ett manligt målrationellt bibliotek kommer att slå ut ett kvinnlig värderationellt - grovt uttryckt mer Internet och mindre Boken kommer

Bosse Jonsson

Påstår jag att det är kvinnorna som bär kulturen, är det inte många som protesterar. Det förefaller vara ett okontroversiellt påstående. Det bekräftas också av befintlig statistik som visar att kvinnor ägnar mer tid åt bokläsning, vilket även Bokutredningen konstaterar². Kvinnor är flitigare låntagare än män på biblioteken och deltar i fler kulturarrangemang än män. Det gäller även utövandet av de skilda konstarterna. Fler kvinnor drejar, målar, musicerar och skriver dikter än män. Till skillnad från dem som besöker idrottsevenemang dominerar kvinnorna bland dem som besöker utställningar, museer, musik-evenemang och biografier³.

Kvinnor bär dock inte kulturen endast i egenskap av brukare, nyttjare eller konsumenter. Även bland kulturens förmedlare, de anställda på kulturinstitutionerna och de ideellt arbetande dominerar kvinnorna⁴. Det framstår som en språklig paradox att flertalet kulturtjänstemän är kvinnor.

Även folkbiblioteket är kvinnornas värld, och barnens värld. Kvinnor och barn är de flitigaste nyttjarna av folkbiblioteket⁵. I en utredning från Statens Kulturråd betraktas ”manliga ungdomar” som en problemgrupp då de ”läser böcker och utnyttjar biblioteken i klart mindre utsträckning än kvinnliga”⁶. Även bland de anställda på folkbiblioteken dominerar kvinnorna.

IT på folkbibliotek i ett genusperspektiv

Vad gör kvinnor och män på biblioteket? I flera undersökningar har man funnit att kvinnor lånar mer på biblioteket än män, medan män i större utsträckning än kvinnor läser tidskrifter och annan referenslitteratur⁷.

I en studie jag genomfört konstaterar många av de bibliotekschefer som intervjuas att IT och nya media lockar nya nyttjare till folkbiblioteken. Männens nyttjande av IT har medfört att den allmänna kännedomen om folkbiblioteket ökar⁸.

IT har även fått ett pragmatiskt värde. IT medför att män upptäcker biblioteket, vilket får en opinionsbildande verkan. De män som upptäckt biblioteket berättar för andra män om biblioteket. Därigenom fungerar de nya männen som bibliotekets marknadsförare. Det leder enligt bibliotekschefen

till ökad medvetenhet bland politiker och andra om vilken användning de kan ha av folkbibliotek. En chef ser dock även en fara i vilka följder det kan få för bibliotekets övriga verksamheter. Det framgår av följande citat:

I stället för att ligga i något slags skvalpande bakvatten, så ligger bibblan i framkanten när det gäller den delen. Och då sveper all verksamhet med... Det är inte så där att det är trevligt med bibliotek, utan nu är det att biblioteken är viktiga för demokratin. Det är den naturliga informationscentralen ur kommunen. Det är väl bra i och för sig, men samtidigt så är biblioteket så väldigt mycket mer som man jobbar på basnivå som sjutton med som liksom inte riktigt syns men som är väl förankrat och så slukas det upp av att man lär sig hantera teknologin på ett begävat och ett vettigt sätt.

Kan bibliotekschefens oro vara befogad? Finns det skäl att tro att IT:s införande på folkbiblioteken kommer att leda till att männen tar över folkbiblioteken? Den forskning som bedrivits kring IT ur ett genusperspektiv ger oss inga entydiga svar. Teknik kan i sig inte sägas vara vare sig manlig eller kvinnlig. Det hävdar bland andra media- och kommunikationsforskaren Liesbet van Zoonen.⁹ Hur tekniska uppfinningar kommer till och tas emot av män och kvinnor måste förstås historiskt utifrån existerande traditioner och kulturer. Vi når ingen förståelse för hur kvinnor och män förhåller sig till teknik genom att förlita oss på förklaringar som hänvisar till könsskillnader som skulle vara biologiskt bestämda. I vår västerländska kultur har tekniken kommit att anta en manlig karaktär därför att den använts på ett sätt som sanktionerat egenskaper som av tradition tillskrivits mannen. Tekniken har i vår kultur tjänat som verktyg i vår exploatering av naturen. Den har även tjänat ekonomiska och militära intressen. Den har använts som medel för kontroll och förtryck, vilket skulle vara specifikt manliga maktutövningsstrategier. Detta gäller även nya media, enligt van Zoonen. I sin artikel, som publicerades 1992, påpekar hon dock att nya media ännu främst används i arbetslivet. Det faktum att nya media brukas i det övriga vardagslivet i så liten utsträckning gör att det ännu inte är

möjligt att analysera dess användning i vardagslivet. Hennes analys är därför främst diskuterande. Hon pekar på den nya teknikens möjligheter och risker ur ett genusperspektiv. Om tekniken är könsneutral blir det svårt, för att inte säga omöjligt, att förutsäga dess följder. Ur en diskussion om IT, nya media och dess följder ur ett genusperspektiv, kan det därför vara fruktbart att utgå från tidigare erfarenheter av ny teknik. van Zoonens exempel är telefonen.

När telefonen uppfanns kring det förra sekelskiftet marknadsfördes den i USA som ett hjälpmedel för affärsmän, läkare, försäljare med flera. Telefonen lanserades som ett rationellt medium, då den skulle göra yrkesutövningen mer effektiv. Snart visade det sig dock att många kvinnor valde att nyttja den nya uppfinningen på ett annat sätt än det förväntade. De valde att använda telefonen som ett sätt att umgås med släktingar och vänner. Kvinnorna anklagades då för ”professionell inkompetens”. De förstod inte hur den nya teknologin skulle användas. Teleföretagen hävdade att kvinnorna tog så stor plats i telenätet att de hindrade de seriösa männen att använda telefonen. Exemplet visar, enligt van Zoonen, hur marknadskrafterna skapar en bild av en uppfinning, telefonen, och dess ideala användare, telefonabonnenten, som är manlig. Telefonen skulle öka produktiviteten i manliga yrken. Men de som använde telefonen ville något annat. Kvinnorna använde telefonen som ett sätt att umgås. De gav telefonen en social funktion genom att den användes för att odla privata och sociala relationer. Det ledde till att teleföretagen tvingades anpassa marknadsföringen av telefonen och utbyggnaden av telenätet så att det svarade mot den faktiska användningen av telefonen. van Zoonen drar slutsatsen att det som ser ut som färdiga produkter med förutbestämda användningsområden i sin faktiska användning kan få en annan tillämpning och andra nyttjare än vad som var avsikten med uppfinningen.

Hur uppfinningen används är beroende av sociala och kulturella omständigheter. Analogt med detta resonemang skulle då inte heller följderna för nya media, som videoband och CD-skivor, och deras införande på folkbiblioteken kunna förutses. Om vi följer van Zoonens resonemang kan vi också tänka oss att kvinnorna använder datorerna på sitt eget sätt. I stället för att tala i telefonen väljer de kanske att chatta genom datorn.

Folkbiblioteket - manlig domän eller kvinnligt forum?

Biblioteksforskaren Geir Vestheim har med hjälp av sociologen Max Webers, som var verksam under slutet av 1800- och inledningen av 1900-talet, rationalitetsbegrepp analyserat den norska folkbibliotekspolitikens framväxt och utveckling¹⁰. Vestheims utgångspunkt är att folkbibliotekens klassiska folkbildningsuppgift är värderationell. Med begreppet värderationell handling avses en handling som har ett egenvärde. Folkbildningens syfte skulle enligt Vestheims

analys inte vara att tjäna någon specifik grupps syften eller intressen. Folkbildning har ett värde i sig. Språkligt betyder folkbildning att folk - människor - bildas. Om folkbildningen är värderationell betyder det således att när människor bildas, när deras kunskaper förnyas och deras förståelse fördjupas är det värdefullt i sig, oavsett om och vilka konsekvenser bildningen får för den enskilde eller samhället. Bildning måste inte tjäna något annat syfte för att det ska ha ett värde. Det är ett värde i sig att människor bildas. Enligt Weber styrs en värderationell handling ”av en medveten tro på det etiska, estetiska, religiösa eller liknande egenvärdet hos ett beteende som sådant och oberoende av dess resultat”¹¹. En annan handlingsform är den målrationella handlingen.

Den målrationella handlingen förkroppsligas hos Weber av det moderna industriföretaget. Den princip som styr företaget i dess handlande och vägleder dess verksamhet, är maximal vinst. De som arbetar på företaget är anställda för att förverkliga företagets mål som är maximal vinst. Det betyder att de anställdas arbetsmiljö endast förbättras om företagsledningen bedömer att det gynnar produktionen. På samma sätt höjs de anställdas löner endast om det förväntas öka deras produktivitet och därmed även företagets effektivitet. Weber skriver att målrationellt handlande bestäms av de förväntningar på handlandet som ”används som ’betingelser’ eller ’medel’ för uppnående av aktörernas egna rationellt eftersträvade och kalkylerade mål”¹². Om vi föreställer oss ett målrationellt folkbibliotek skulle det endast finna sitt berättigande om det bidrog till att uppfylla syften som gick utöver dess egen existens. Verksamheten har, med ett målrationellt sätt att se, inget berättigande hos sig själv. Den har inget egenvärde. Att låna ut böcker, eller att tillhandahålla uppslagsverk, CD-skivor och datorer har endast ett värde om det medverkar till att ett på förhand uppställt mål uppfylls. Det kan exempelvis vara att det underlättar för en studerande att fullfölja sina studier om hon lånar en kursbok på biblioteket eller att hon i bibliotekets uppslagsverk finner faktauppgifter som gör att hon kan slutföra sitt examensarbete. Folkbiblioteket har inget berättigande om dess verkan inte tjänar specificerade mål eller syften. Om folkbiblioteket främsta funktion är folkbildande eller kulturförmedlande ger det inte folkbiblioteket något berättigande från en målrationell utgångspunkt. Avsikten med folkbildning eller kulturförmedling är att människor bildas eller att de i någon mening möter kulturen i någon av dess uttrycksformer. Vilka följder det i sin tur får kan inte förutses.

Vestheim menar att de norska folkbiblioteken förlorat sin karaktär av värderationella bildningsinstitutioner. Under sin framväxt fungerade de dels som värderationella bildningsinstitutioner, dels som verktyg i de politiska och sociala strävandena under detta sekel. Dessa senare strävanden hade starka inslag av målrationellitet, vilket också präglade folkbiblioteken. I och med den nya norska bibliotekslagens införande 1971 kom den målrationella funktionen som

informationscentral att dominera. Han skriver:

...med denne lova vart det offisielt bibliotekspolitisk markert at de gamle folkeopplysningsidealet om fri danning (ikkje utdanning!) av samfunnsbogarane ikkje lenger vart sett på som tilstrekkelig grunnlag for å legitimere utviklinga av folkebiblioteka. Politisk var folkeopplysningsidealismen i ferd med å tapa terreng til ein meir pragmatisk, nyttoorientert og vekstorientert filosofi som saerlig drog vekslar på skole- og utdanningspolitikken i 60-åra. Folkeopplysningstradisjonen i organisasjonane var på veg til å bli vaksenopplaering.¹³

De norska folkbiblioteken kännetecknades inte längre av strävan att förmedla kultur och bildning. Utbildningens expansion i Norge ledde, enligt Vestheim, till att argument om folkbibliotekens folkbildande uppgift blev verkningslösa. Politikerna tvingades hänvisa till målrationella nyttoargument i sitt försvar för folkbiblioteken. Värderationella bildningsargument blev inte längre gångbara. Folkbiblioteken sökte sitt berättigande i att fungera som serviceinstitutioner åt utbildningsväsendet. Verksamheten skulle riktas mot de studerande som hade ett specifikt och avgränsat syfte med biblioteksnyttjandet. Politikerna var inte längre intresserade av om utlåningen av kursböcker och de studerandes nyttjande av biblioteket var ett led i en livslång bildningsgång och lärande. Utbildningsväsendets expansion och det växande antalet deltidstudenter medförde, enligt Vestheim, att

...desse nye studentane, som til daglig ikkje kunne nå biblioteket ved den institusjonen dei var studenter ved, oppsøkte det nærmaste folkebiblioteket for å låne faglitteratur. Slik kom folkebiblioteka i til å bli konfronterte med kravet om individuelt tilpassa tenester, og en ny type ressurskrevande og formålsrasjonell bibliotekbrukar dukka opp.¹⁴

Vestheim beskriver en förändring som ägt rum i Norge. En skillnad mellan Sverige och Norge är att det i Norge funnits en bibliotekslag betydligt längre, sedan 1935. I Sverige infördes bibliotekslagen 1997. Hans beskrivning har ändå hög relevans för den förändring som sker i Sverige. Även i Sverige framförs främst målrationella argument för biblioteken. I den allmänna debatten framstår folkbiblioteken mera som informationscentraler än kulturförmedlare.

För att försöka förstå folkbibliotekets rationalitet ur ett genusperspektiv knyter jag an till den norska samhällsforskaren Hildur Ve. Hon har vidareutvecklat Webers rationalitetsbegrepp i syfte att beskriva mäns och kvinnors förhållningssätt gentemot arbetet, i vilket hon inbegriper lönearbete och hemarbete¹⁵. Hon menar att mäns förhållningssätt och relation till arbetet kännetecknas av en tekniskt begränsad rationalitet, vilket är hennes synonym för mål-

rationalitet. Kvinnors förhållningssätt skulle på motsvarande sätt kännetecknas av ansvarsrationalitet, vilket är en rationalitet som består av de två nämnda rationalitetsformerna, men där värderationelliteten dominerar¹⁶. Den tekniskt begränsade rationaliteten är hos Ve den samma som Webers målrationellitet, d.v.s. en rationalitet där målet avgör vilka medel eller instrument företaget använder för att dess produktion ska bli så effektiv som möjligt. I ett industriföretag har de anställda inget berättigande i sig själva. De är anställda för att medverka till att företagets produktion blir så effektiv som möjligt. Den tekniskt begränsade rationaliteten är enligt Ve karakteristisk för mäns förhållningssätt till arbetet. Ansvarsrationalitet betecknar en rationalitetsform som enligt Ve kännetecknar kvinnors förhållningssätt till lönearbetet och det arbete de utför vid sidan av lönearbetet, framför allt i hemmet. Denna rationalitet motsvaras av en förmåga till inlevelse och identifikation med andra människor i kombination med en förmåga att bruka sitt förnuft när så krävs för att arbetsuppgiften ska kunna utföras. Ansvarsrationaliteten är enligt Ve ett uttryck för de krav som hemarbete och yrkesarbete i vård och omsorg ställer. I det arbetet är människan både medel och mål. Eftersom omsorgsarbetets syfte är att bidra till människors välbefinnande, är människan både medel, i hennes egenskap av omsorgsgivare, och mål, i hennes egenskap av omsorgsmottagare, i omsorgsarbetet.

Avslutning

Vilka konsekvenser får informationsteknologins införande på folkbiblioteken för folkbibliotekens nyttjare? Flera bibliotekschefer i min studie berättar att IT medfört att män och tonåringar upptäckt biblioteket. Det har ofta också varit avsikten. Vi kan konstatera att folkbibliotekens nyttjare blivit fler när IT införts. I flera av de kommuner jag besökte prioriteras inte de verksamheter som riktats mot många av de kvinnor och barn som varit folkbibliotekens främsta nyttjare. Det gäller Boken kommer, som vänder sig till dem som är fysiskt förhindrade att själva bege sig till biblioteket. Många filialer, som ofta når barn och äldre, har lagts ned. Bokbussen har antingen dragits in eller behandlas vid de årliga budgetdiskussionerna som ett möjligt besparingsalternativ. Riktad verksamhet mot äldreomsorgen förekommer sällan. Gemenamt för dessa verksamheter som inte prioriteras är att de inte äger rum på huvudbiblioteket i tätorten, utan på ett geografiskt avstånd från tätorten. Huvudbibliotekets barnverksamhet prioriteras inte heller i många kommuner.

Jag har tidigare nämnt att man i biblioteksvaneundersökningar funnit att män slår i uppslagsverk och läser dagstidningar och tidskrifter i större utsträckning än kvinnor. Män läser således referenslitteratur på biblioteket mer än vad kvinnor gör. En betydelsefull funktion datorer har på biblioteket är just att fungera som referenslitteratur. I en undersökning har man funnit att ”dubbelt så många män som kvinnor¹⁷ idag använder ”databaser eller CD-rom” på

folkbiblioteken. Det är ett nyttjande som mer speglar ett användande av folkbiblioteket som informationscentral än som kulturförmedlare och bildningsinstitution.

Folkbibliotekens ekonomiska resurser är begränsade. Som jag nämnt har flera av dess verksamheter skurits ned eller prutats bort under de senaste åren. En fråga som osökt infinner sig är vilken prioritering som kommer att göras om folkbiblioteken i framtiden tvingas välja mellan IT-relaterade verksamheter och nya media på huvudbiblioteket som nyttjas av män och tonåringar å ena sidan och de mer traditionella litteraturförmedlande verksamheter som mest intresserar kvinnor och barn å andra sidan. För att ställa frågan på sin spets, klarar folkbiblioteken av att samtidigt vara kulturförmedlare och informationscentraler?

Ett tänkbart svar på den frågan skulle kunna vara att det inte råder någon motsättning mellan de två uppgifterna, att datorer kan användas som medel i kulturförmedling och bildningsarbete. Det är rimligt att tänka sig. Utgångspunkten måste vara att biblioteken blir vad nyttjare och övriga aktörer gör dem till. Det är inte ens säkert att alla kvinnor kommer att förhålla sig till datatekniken på ett enda specifikt sätt. Som Liesbet van Zoonens exempel med telefonen visar används tekniska uppfinningar inte alltid som de var avsedda att användas. Vad kvinnorna kommer att göra med datorer och nya media på folkbiblioteken kan inte heller förutses.

Om vi med hjälp av Geir Vestheim och Hildur Ve försöker förstå IT:s och nya medias införande på folkbiblioteken och deras följder för vilka som blir folkbibliotekens nyttjare, blir slutsatsen dock mer pessimistisk. Vestheim menar att de norska folkbiblioteken övergivit sin värderationella bildningsuppgift. I hans analys har de reducerats till målrationella informationscentraler och blivit en del av utbildningsväsendets expansion. Ve menar att kvinnors handlande kännetecknas av en ansvarsrationalitet, där handlandet i sig har ett stort värde. Hemarbete och kvinnoarbeten i vård och omsorg kännetecknas av en sådan ansvarsrationalitet. Mäns handlande karakteriseras, enligt Ve, av en tekniskt begränsad rationalitet, vilket är det samma som målrationellitet. Det skulle bero på att mäns arbetsuppgifter karakteriseras av att det är väl avgränsade uppgifter som ska utföras, vilka inte har något värde förrän uppgiften är utförd och dess mål är uppnått. Det skulle i sin tur prägla männens handlande i vardagslivet. Vi skulle då komma fram till slutsatsen att de målrationella männen håller på att ta över folkbiblioteken, som reducerats till målrationella informationscentraler, från de värderationella kvinnorna.

Om detta vet vi inte mycket. Vad jag vill påstå att vi ändå vet, är att huruvida folkbiblioteken håller på att förlora sin karaktär av kvinnliga fora och förändras mot manligt dominerade domäner, är beroende av vad nyttjarna gör av folkbiblioteket.

1 *Artikeln är en förkortning av ett bidrag till antologin "Folkbildning och genus - det glömda perspektivet"* (red. Karin Nordberg och Kerstin Rydbeck, Mimer och Skapande Vetande, 2001). *Bidraget i antologin heter "Kvinnor, män och IT på folkbibliotek"*.

2 Göran Nylöf, *Kulturbarometern, 1994-1995, SOU 1997:141. Boken i tiden*, s34f.

3 *Se Landsorganisationen i Sverige, Kultur, klass och kön*

4 *54 procent av det totala antalet anställda på de statliga och kommunala museerna och konsthallarna är kvinnor. Se Statens Kulturråd, Museer och konsthallar 1998. Statistik över könsfördelningen över de anställda på övriga kulturinstitutioner könstillhörighet finns inte.*

5 *I Haninge kommun gjordes 1987 en studie, Bibliotek - för vem?, som visar att kvinnor är i majoritet bland biblioteksbesökarna. Komrev har utgivit revisionsrapporter från ett antal kommuner där det framgår att kvinnor dominerar bland biblioteksbesökarna. Se Komrev, Biblioteksverksamheten i Flens kommun. Revisionsrapport, Komrev, Biblioteksverksamheten i Hallsbergs kommun. Revisionsrapport, Komrev, Biblioteksverksamheten i Eskilstuna kommun. Revisionsrapport.*

6 Göran Nylöf. "Bokläsning och biblioteksutnyttjande" i *Ända hem till fru Nilsson*, s. 41.

7 *Se exempelvis Komrev, Biblioteksverksamheten i Flens kommun. Revisionsrapport, Komrev, Biblioteksverksamheten i Hallsbergs kommun. Revisionsrapport, Komrev, Biblioteksverksamheten i Eskilstuna kommun. Revisionsrapport.*

8 Bosse Jonsson, *Folkbibliotekets tidlöshet*

9 Liesbet van Zoonen, "Feminist theory and information technology" i *Media, Culture and Society*, 1992:14.

10 Geir Vestheim, *Fornuft, kultur og velferd*.

11 Max Weber, *Ekonomi och samhälle, del 1*, s. 18ff.

12 *Ibid.* s. 18ff.

13 Geir Vestheim, *Fornuft, kultur og velferd*, s. 331f.

14 *Ibid.* s. 440. *Det norska ordet "formålsrasjonell", som Vestheim använder i citatet är synonymt med svenskans "målrationell"*.

15 Hildur Ve, "Women's experience - women's rationality" i *Education and the construction of gender. Se även Hildur Ve, "Kvinnor, byråkrati och välfärdsstat" i Sociologisk Forskning 1989:4 och Hildur Ve, "Gender differences in rationality, the concept of praxis knowledge and future trends" i Feminist voices on gender, technology and ethics.*

16 *Begreppen tekniskt begränsad rationalitet och ansvarsrationalitet myntades ursprungligen av Björg-Aase Sörensen. Se Björg-Aase Sörensen, "Ansvarsrasjonalitet. Om mål-middeltänkning blant kvinner" i Fellekap 1982.*

17 *Komrev, Biblioteksverksamheten i Eskilstuna kommun. Revisionsrapport, s. 34.*

Begränsad

eftersändning

Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen med nya adressen på baksidan (ej adressidan).

Avsändare:
Karin Fagerberg
Lyckebyvägen 24
121 52 Johanneshov

B-posttidning

Bitchy för 11-åringar?

Till förra bisnumret ställde tidningen frågan till bislistan om ArtikelSök gjorde rätt som markerade att en artikel om romer var fördomsfull. I nr 1/02 tar vi upp den här frågan:

I bis nr 4/01 refererade Ingrid Atlestam till en mamma som i sin 11-årige sons skolbänk på ett föräldramöte hittat en vuxenserie med enligt GP (17/10-01) "kvinnoförnedrande inslag". Mamman blev mycket upprörd och tyckte inte att biblioteket skulle låna ut sån litteratur till en 11-åring.

Vilken av två nedanstående uppfattningar stöder du?:

1. Integritet och informationsfrihet gäller också 11-åringar. Bibliotekspersonalen kan och skall inte förhindra någon att låna böcker som står på bibliotekets hyllor.

2. Vi har som vuxna också i vår yrkesroll ett ansvar gentemot en 11-åring och dess föräldrar. Vi bör därför ifrågasätta att ett barn lånar för 11-åringar uppenbart olämpliga böcker - oavsett ev. konstnärliga eller andra värden som kan motivera ett inköp.

"Om ett bibliotek har köpt in en vuxenserie med "kvinnoförnedrande inslag" så hoppas jag att serien har konstnärliga eller andra värden som kan motivera inköpet. Vi skall inte hindra någon från att låna serien, inte heller 11-åringar. Men om vi står på god fot med 11-åringen, så kan vi möjligen avråda honom från att låna just den här serien och visa honom någon bok som är mer lämplig." **Karen Andersson, Värnamo.**

"En elvaåring är trots allt inte särskilt vuxen. Därför stöder jag alt 2. Däremot har naturligtvis en elvaåring rätt till integritet angående det han/hon redan lånat. Så egentligen talar jag inte om för mamman i telefonen vad det handlar om för bok som elvaåringen beställt, och som jag ringer och aviserar! En bok." **Ulf Larson, Dalsjöfors**

"Jag stöder alternativ 1. Gossen ska låna vad han vill. Till stöd har han regeringsformens 2 kap Grundläggande fri och rättigheter, § 1 om informationsfrihet. Mammans pigga reaktion kan förhoppningsvis leda till ett ingående samtal mellan mor och barn.

Gör tankeexperimentet att det var en 21-årig låntagare och inse hur farligt det vore med ett förbud för vissa låntagare att låna vissa böcker. Biblioteken tillhandahåller ett urval av böcker. Ska de göra urval bland låntagarna också? Du får, men inte du?"

Berit Almered, Hamburgsund

"Jag tror inte heller att det kan vara folkbibliotekens uppgift att avgöra vad elvaåringar bör få veta. Det måste vara andra kriterier som avgör bibliotekens urval. Däremot bör det stå varje biblioteksanställd fritt att uttrycka sina egna värderingar och särskilt gentemot barn."

Marie Rörling, Trångsund

"Jag stöder alternativ 1 och vill samtidigt passa på att tipsa om boken 'Iakttagelser vid gränsen : när skönlitteraturen möter sina vedersakare' av Thomas von Vegesack. På sidan 18 står följande att läsa: När boken är tryckt uppträder en ny censor på scenen. Han kan vara en bokhandlare som vägrar att saluföra boken eller en bibliotekarie som inte vågar eller får låna ut boken."

Erik Edwardson, Mellerud

Av GP-artikeln framgår att 11-åringen lånat en Bitchybok. Bilden ovan av Bitchys upphov Roberta Gregory. Några av hennes feministiska (sic!) serier finns utgivna på svenska av Epix. Bilden är hämtad från en Roberta Gregoryhemsida. Just den här bilden har inte nödvändigtvis funnits i 11-åringens bänk. De svarande ovan visste heller inte vilken serie det gällde.

